

Dějiny soběslavského školství

Petr Lintner

Učitelství byl jednou z nejvýznamnějších staveb v dějinách Soběslavi (fotografie z konce 19. století pochází ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

My všichni školou povinní

Nikde se nezažije tolik historek, radostí, domnělých i skutečných křivd, prvních lásek a zklamání, úspěchů i neúspěchů jako ve škole. Na nic v životě se nevzpomíná tak, jako na léta strávená ve školních lavicích. My všichni školou povinní máme v hlavě zapsány příběhy a zážitky, které si připomínáme v dobrém, či ve zlém při různých příležitostech - v rodinném kruhu, u piva, vína nebo při náhodném setkání na ulici.

Školy byly už od středověku centrem života a vzdělanosti měst. Zprvu chudícké a často dřevěné budovy, krčící se nedaleko kostela u hřbitovní zdi, se postupně vyvíjely v nejvýstavnější budovy ve městech. Jejich kabinety,

vybavené moderními přístroji a pomůckami, byly důkazem vývoje a pokroku lidského pokolení a ukázkou učenosti. Bohatství vesnic, městeček, velkých měst i celého národa nespočívalo pouze v materiálních statcích, ale především v duchovní úrovni jeho obyvatelstva.

Každý stát, kraj, město nebo i malé místo má něco výjimečného, něco, čím se odlišuje od ostatních. Jihočeská krajina je krajem rybníků. Soběslavsko je blatskou oblastí s osobitou lidovou architekturou a lidovými zvyky. A co Soběslav? Mnohým se vybaví blatská metropole s festivalem dechových hudeb. Jiný si vzpomenou na Petra Voka a Zuzanu Vojířovou. Někomu přijde na mysl rožmberská Soběslav s gotickými a renesančními stavebními památkami. Někdo Soběslav ztotožní s krajem vodácké Lužnice.

Ale co hlava, to odlišný názor. Někomu uvíznou v mysli i maličkosti. Mohou to být například plovoucí ostrůvky na Novém rybníce, které už neplavou, může to být hotel Slunce, který už není hotelem, ale vietnamskou prodejnou, nebo to mohou být obyčejné věci, které se prostě přihodí na ulici.

Hlubší pohled do historie i přítomnosti města však ukazuje, že to jsou právě všem dobře známé školní lavice, které v minulosti dělaly Soběslav významným městem. Nevěříte? Léta největšího rozmachu a největší slávy Soběslavi byla vždy spojena se školou, jejíž význam dalece přesahoval hranice města, mnohdy i celých jižních Čech. Vzdělanost šla vždy ruku v ruce

s prosperitou. Když byla ve městě latinská škola, patřila Soběslav mezi rychle se rozvíjející a nejvýznamnější středověká města v regionu, jejíž absolventi vykonávali i ty nejvyšší funkce na Karlově univerzitě. Když v Soběslavi vznikala Rožmberská škola, procházela Soběslav doslova zlatým renesančním věkem a nebýt Bílé hory, mohla se stát centrem vzdělanosti přesahujícím hranice širokého regionu. Zřízení učitelského ústavu udělalo ze Soběslavi doslova líheň vynikajících pedagogů, kteří působili po celé republice. Učitelský ústav vychoval mnoho významných osobností zdejšího kraje, které se ve velmi krátké době zasloužily o duchovní, kulturní a společenský rozvoj Soběslavi.

Jedna z nejstarších soběslavských pohlednic se školní tematikou (z archivu autora)

Stará latinská škola

Nejstarší škola vznikla v Soběslavi s příchodem prvního duchovního správce. V jakém období tuto farní školu žáci poprvé navštívili, nevíme, ale pravděpodobně to bylo velmi krátce po vzniku kostela na náměstí. První písemná historická zmínka o latinské neboli partikulární škole v Soběslavi pochází již z roku 1359. Byla nejstarší školou tohoto typu v širokém okolí. Navštěvovali ji pouze chlapci bez rozdílu věku. Děti šlechticů měly obvykle svoje domácí učitele. Dívky se učily doma většinou pouze běžným

pracím. Tehdejší školní budova stála západně od kostela sv. Petra a Pavla mezi hřbitovní zdi a městským potokem. V jednopatrovém zděném domě o čtyřech místnostech byly nejen učebny, ale také byt učitele a ubytovna pro některé žáky. Žáci se od konce 15. století stravovali a bydleli v sousední „Kuchyňce“, která dříve sloužila zedníkům při stavbě věže. V hlavní učebně byla katedra připomínající kazatelnu. Na stěně visely dvě tabule. Jedna sloužila psaní, druhá zpěvu. V budově stála velká kamna. Záchod zpočátku nebyl. Žáci běhali ven ke hřbitovní zdi. Latinská škola patřila mezi školy vyššího stupně, ve

kteře se učilo čtení, psaní, počty, latina, poetika, rétorika a filozofie. Kromě literárního umění byli žáci vedeni ke zpěvu a hudbě, aby mohli pomáhat v kostele při bohoslužbách. Latinskou školu řídil školní mistr, který zároveň i vyučoval. K ruce měl dva pomocné učitele, tzv. kumpány. V některých dobách nebylo jednoduché funkci školního mistra obsadit. Proto Soběslavští o něho několikrát žádali až do Prahy na univerzitu. Na jejich žádost přišel z Prahy například Václav Achil Berounský. I kumpány vybírali Soběslavští velmi pečlivě. Obec přispívala na stravu žáků. Kromě toho si žáci přivydělávali zpíváním v kostele při církevních obřadech a zvoněním proti mračnům na soběslavské věži.

V letech 1396 až 1416 byl v Praze a Českém Krumlově celkem čtyřicet jedna absolventů místní latinské školy vysvěceno na kněze a církevní služebníky. Někteří absolventi dosáhli vysokých hodností i na pražské univerzitě. Například Jakub ze Soběslavi byl v letech 1410, 1411 a 1416 rektorem tří fakult a roku 1413 děkanem fakulty svobodných umění. Významného postavení dosáhl Jan ze Soběslavi, zvaný Papoušek, který se roku 1430 stal mistrem. Až do roku 1448 vyučoval na Karlově univerzitě filozofii, teologii a matematiku. V roce 1437

ho Zikmund Lucemburský jmenoval farářem Matky Boží při Týnském chrámu. Jako odpůrce podobojí nahradil Jana Rokycanu. Za vlády Jiřika z Poděbrad se však Jan Rokycana vrátil zpět a Papoušek odešel do Soběslavi a Jindřichova Hradce, kde se setkal s budoucím papežem Piem II. Při osobních rozmluvách mu předal svá písemná díla. Životní pouť ukončil jako biskup v Litoměřicích. Mezi známější odchovance školy patřil i Frána ze Soběslavi, veřejný notář v Praze, který působil v hlavním městě kolem roku 1384.

O povznesení latinské školy v Soběslavi se velkou měrou zasadil známý učitel a humanista Oldřich Kříž z Telče. Roku 1455 přišel do Soběslavi jako pomocný učitel. Předtím působil v Telči a ve Žďáře. Z jeho literární činnosti se zachovalo 26 rukopisů, z nichž některé napsal v Soběslavi. Známa je také jeho korespondence s tábořským farářem Tobiášem o Janu Husovi. V ní například řeší, zda zatmění slunce, které nastalo v roce jeho upálení, bylo přirozeným nebo zázračným jevem. Na zdejší škole, kromě výuky, opisoval díla jiných autorů. Ze Soběslavi odešel nejprve do Roudnice. V roce 1465 se stal kanovníkem na Vyšehradě a roku 1476 se znovu vrátil do Soběslavi nejen jako učitel, ale také jako kazatel a vikarista.

Na prostranství před kostelem v severozápadním rohu náměstí, zachyceném na snímku kolem roku 1930, stávala již ve 14. století latinská škola (z archivu autora)

Znechucen pravděpodobně náboženskými spory našel na sklonku života útočiště v třeboňském klášteře. Tam v pozeňnaném věku 98 let zemřel. Do zdi kláštera je dnes zasazena pamětní deska, připomínající jeho život a dílo.

Roku 1462 byl školním mistrem latinské školy Silvestr, kterému Petr Maxant, měšťan a rožmberský úředník, odkázal pět kop grošů a knihovnu. Žákům a škole navíc věnoval haltýř na městském potoce u školy a jednu kopu ročního platu. Za to měli žáci o Božím těle zpívat Ave Maria. V roce 1488 zedník Haluzna budovu školy za kostelem přestavěl a opravil. Roku 1501 katoličtí studenti ztropili velké výtržnosti proti zastáncům podobojí. Jejich výtržnosti byly namířeny i proti rytíři Václavu Dvořeckému z Olbramovic, obdivovateli Jana

Husa, a jeho nevinné ženě. Při incidentu byla dokonce z kostela potupně vyhnána knězem Bartolomějem. V Soběslavi z toho tehdy byla velká aféra, která nakrátko poškodila pověst školy. Někteří studenti se tehdy výuce vyhýbali. V 16. století se na místě správců školy vystřídali například Vincenc Makovský, Rosacius nebo známý učitel Petra Voka z Rožmberka Jan Makovský zvaný Aquarius. V jakém roce latinská škola zanikla, nevíme. Budova u kostela i nadále sloužila soběslavským dětem a studentům jako městská škola. I v této době vzešly ze soběslavské školy významné osobnosti. Mezi ně můžeme zařadit Petra Soběslavského, který získal frankfurtský doktorát, nebo kněze Jana Musophila ze Soběslavi, známého vydáváním kancionálů.

Při pohledu z dnešní Palackého ulice mohli obyvatelé před kostelem sv. Petra a Pavla vidět až do roku 1794 budovu soběslavské školy (pohlednice ze sbírky Vladimíra Dolejše pochází z roku 1907)

Jak se soběslavský rektor opil a přišel o prsty

Že dnes chodí ředitel nebo učitel na pivo, nikoho nepřekvapí. Nikdo se dnes nepodivuje ani nad tím, když kantor posedí a nějakou tu sklenku vypije se svými studenty. Ale dříve tomu tak nebylo. Učitel měl být morální autoritou podle tehdejších zvyklostí a pravidel. Bylo nepřijatelné, aby na veřejnosti popíjel, natož se svými žáky. Soběslavský rektor Jan Boleslavský se však těmto zvyklostem vymykal. Byl milovníkem dobrého pití a vedl velmi společenský život.

Roku 1560 se studenty bujaře slavil v Praze v hostinci U Perníkářů. Jedna runda střídala druhou, až se večer přehoupl přes půlnoc. Zábava však nepolevovala, hlaholu a opileckých výkřiků naopak

přibývalo. Pan místosudí Zikmund Kába z Rybřian nevydržel noční řádění soběslavského rektora a jeho studentů a poslal svoje služebníky, aby v hospodě zjednali pořádek. „Vraťte se do školních lavic a neřvěte po hospodách!“ zakřičeli na opilce služebníci. Horkokrevný rektor po několika sklenkách plný síly a odvahy vyskočil na velký dubový stůl a tasil kord. Ze vzniknuvší rvačky vyšli služebníci nezraněni, ale rektor přišel o dva prsty. Bylo z toho pozdvižení v Praze i v Soběslavi. Rektor se sice opil a byl zraněn, možná i vlastní zbraní, ale jeho pověst příliš neutrpěla. Služebníci byli shledáni vinnými a odsouzeni k náhradě za rektorovo zranění. Jeho zvyky se po této příhodě, až na jeden, nezměnily. Stále chodil do hospody, stále si dopřával se studenty své oblíbené sklenky. Kord však už nikdy netasil a do hospody jej raději ani nenesil.

Farář Prokop Cetorazský - zachránce městské školy

Za faráře Adama Procházky, který si poněmčil své jméno na Špacír, městská škola upadala. Problémy na faře těžce doléhaly i na školu, která byla pod jeho dozorem. Měšťané byli s farářem nespokojeni. Dokonce se v roce 1611 sešli na radnici, aby sepsali proti Špacírovi žalobu, kterou poslali vrchnosti. Situace byla ve škole zoufalá. Rektor školy Petr Vestecký s kaplanem Jakubem často vysedávali po hospodách a vyvolávali spory s měšťany. Rektor dokonce utrácel peníze, které dostával od obce na výplatu svých kantorů a školních mládenců. Výuka nestála za nic, proto soběslavští měšťané přestali posílat do školy svoje děti. Jejich postoj ke školství byl v té době snad nejhorší v dějinách Soběslavi.

Tento stav byl neúnosný a nepřijatelný i pro vrchnost. Jan Jiří ze Švamberka odvolal Špacíra a na jeho místo jmenoval faráře Prokopa Cetorazského, který měl situaci ve škole zlepšit. Opilce propustil. Do školy povolal rektora Matěje Cilíka. Nebyl to muž příliš vzdělaný, ale svou práci vykonával velmi pilně a poctivě. Přesto nemohl zpočátku přesvědčit Soběslavské, aby nadále dávali peníze na plat pro jeho pomocníky a věnovali patřičnou pozornost chátrající školní budově. Soběslavští sice podnikli některé kroky, ale jejich nedůvěra přetrvávala. Tehdy však svojí moudrostí a respektem přesvědčil Prokop

Cetorazský konšele o významu a důležitosti nejen městské školy, ale postupně i nově vznikajícího Rožmberského gymnázia. Teprve tehdy se postoj měšťanů ke školám začal měnit a ztracená důvěra se postupně navracela.

V roce 1617 přišel do školy nový kantor Václav Bufler. Městská škola byla povýšena na trojtřídní vyšší školu. V první třídě se žáci učili počátkům čtení a psaní, ve druhé třídě se stali pokročilými a zdatnými v obou činnostech a ve třetí třídě se učili latině. Kromě toho se ve všech třídách věnovali náboženství, zpěvu a hudbě, aby mohli dobře plnit úkoly při obřadech v kostele, při pohřbech nebo jiných smutečních či slavnostních příležitostech. V nejvyšší třídě učil rektor, ve druhé jemu podřízený kantor a v nejnižší školní mládenci, kteří byli z řad nejlepších studentů. Žáci pocházeli ze soběslavských měšťanských rodin nebo byli přespolní, tzv. expendenti. Ti ve škole spali a jedli. Životní podmínky přespolních žáků i učitelů byly velmi skromné, až ubohé. Příležitostné příjmy a příspěvky od obce na stravu nestačily pokrývat běžné denní potřeby. Učitelé proto nechtěli učit nadsmrti. Často se poohlíželi kolem sebe po jiné práci i po výhodném sňatku s nějakou i letitější nevěstou s domem. To se podařilo rektoru Cilíkovi i kantoru Buflerovi. Oba se stali soběslavskými měšťany.

*Pohled na rožmberskou Soběslav v roce 1907
(ze sbírky Pavla Hoffmanna)*

Odkaz Petra Voka

Na konci poslední životní etapy dne 24. dubna 1610 odkázal Petr Vok z Rožmberka ve své závěti roční důchod ve výši 4 000 kop grošů míšenských z novohradského panství na vybudování a provoz koleje a akademického gymnázia v Soběslavi – tzv. Rožmberské školy. Rožmberská škola měla být největším kulturním a duchovním odkazem Petra Voka budoucím generacím. Měla být centrem nejvyššího vzdělání v jižních Čechách a protiváhou jezuitským školám. Nebyla však školou pouze bratrskou, jak se někdy v literatuře nesprávně uvádí. Zcela v duchu náboženské snášenlivosti Petra Voka byla určena pro žáky bez rozdílu víry a vyznání. Důchod na provoz školy měl být poskytován každoročně po dobu existence Českého království a měl být skládán ve dvou termínech. Ke šlechtnému kroku Petra Voka pravděpodobně vedl jeho vřelý vztah k Soběslavi a soběslavskému školství, které mělo tradice v latinské škole, a skutečnost, že učitelem malého Petra Voka byl soběslavský učitel a měšťan Jan Aquarius Vodňanský. Bez významu určitě také nebyl fakt, že Petr Vok chtěl tímto činem napravit, co v mládí sám zameškal, kdy výuce nevěnoval velkou pozornost a ve vědomostech

a znalostech zaostal za svými předky. Chápal, že nevzdělanost je nepřítelem lidstva a brzdou rozvoje společnosti. Škole odkázal i třeboňskou knihovnu. Ve své závěti ustanovil správci školy Jana Jiřího ze Švamberka, Děpolda Švihovského z Riesenberka, Václava Budovce z Budova, Václava z Roupova, Adama Linharta z Neuperka staršího a Adama Linharta mladšího. Většina pánů byla kalvínského a bratrského vyznání. Každému ze správců byl určen pravidelný roční plat 50 kop grošů.

Petr Vok při škole založil také penzionát, v němž měli žáci bydlení a stravu zdarma. Ložní prádlo si obstarávali sami. Studentům byla poskytována týdně jedna kopa grošů, což byl v té době velmi vysoký obnos. Nadace byla určena celkem pro čtyřicet studentů. Dvanáct míst z toho bylo vyhrazeno pro studenty víry podobojí z panství Jana Jiřího ze Švamberka a Jana Zrinského ze Serynu. Tito studenti měli být propuštěni z poddanství, pokud by při studiích dosáhli věku 25 let. Škola byla otevřena i studentům z jiných zemí. Ve městě byl současně zakoupen pro školu dům, ve kterém správci pro nemocné žáky zřídili špitál. Churaví studenti žili dočasně odděleně, aby po dobu nemoci nenakazili spolužáky.

Stavba Rožmberské školy

Na počátku roku 1612 ustanovil Jan Jiří ze Švamberka na doporučení primase Řehoře Smrčky dva úředníky, kteří měli vykonávat dozor nad stavbou školy. S nevelkým nadšením přijali funkci Jan Hradský a Jan Roubík Blovský. Již na podzim byl svážen stavební materiál ke značně zchátralému hradnímu paláci. V lednu 1613 přijel do Soběslavi správce Děpolt Švihovský z Riesenberka. Když zjistil, že zahájení stavby je připraveno, vyzval Soběslavské, aby si v Třeboni vyzvedli peníze na stavbu. Václav Libra ze Sabinova společně s kožišníkem Friedrichem Volgnerem dopravili do Soběslavi první část peněz. Na hradě v jižním křídle, kde se dnes nachází divadlo, nastal čilý stavební ruch. Po kontrole staveniště samotným Janem Jiřím ze Švamberka se Bartoloměj Libra a Jan Vrabec vypravili do Třeboně pro dalších tři tisíce kop grošů.

První těžkosti při stavbě školy se objevily na začátku roku 1613. Výuka začala probíhat za provizorních podmínek v pronajatých domech. V Soběslavi se však objevilo ve třech domech celkem šest případů moru, který byl zanesen za městské hradby z Uher. Bylo to v době, kdy do Soběslavi přicházeli první profesori a žáci. Radní se tuto skutečnost pokusili před vrchností

utajit, ale marně. O to více se zlobil Jan Jiří ze Švamberka. Nařídil přísná opatření a pokáral i pověřené úředníky, že si málo hledí svých povinností. Současně přikázal Soběslavským, aby pro profesory zajistili dřevo na topení v prozatímních prostorách.

V roce 1614 pokračovala stavba prvního poschodí, které bylo v říjnu dokončeno. Konečně byla po počátečních obtížích vsazena okna, dokončeny dlažby a zabudována kamna na topení. Jan Jiří ze Švamberka s radostí přijal zprávu o dokončení a připravil slavnostní otevření školy. Soběslavští konšelé však nachystali vrchnosti další nemilé překvapení. Jaksi pozapomněli, že učebny potřebují také lavice a židle. Bez zbytečné slušnosti a velmi ostře nařídila vrchnost odstranění všech nedostatků. Teprve pak se konala slavnost, které se zúčastnili nejvyšší zástupci vrchnosti i všichni správci. Slavnost trvala dva dny a na jejím konci byli rektori a profesori uvedeni do nové školy. Výuka byla zahájena. Jako první usedli do školních lavic například Jiří Kurka a Martin Toman z Třeboně nebo Petr Mach. Nad hlavami žáků za plné výuky nadále pokračovaly stavební práce na druhém patře, které bylo dokončeno i s krovem a střechou o rok později. Původně gotické jižní křídlo hradu Soběslavští upravili v renesančním stylu na výstavní školní budovu.

V jižním křídle hradního paláce byla roku 1613 zřízena Rožmberská škola (foto z roku 1900 pochází ze sbírky Josefa Rejčka)

Marná snaha Karlovy univerzity

Se značnými obavami sledovali vznik Rožmberské školy na jihu Čech mistři Karlovy univerzity v Praze, která v té době zažívala nejtěžší období své existence. Rožmberskou školu vnímali jako konkurenci a usilovali o to, aby celá soběslavská nadace byla přičleněna ke Karlově univerzitě. Tamní profesori prosazovali realizaci odkazu Petra Voka v Praze. Ještě před otevřením školy se Pražští dopisem obrátili do Soběslavi, ve kterém popisují neuspokojivý stav školství a těžká léta pražské univerzity a v závěru píší: „Což na nás jest, v takovém dlouhém odkladu jednomyslně jsme na to přišli, abychom z předních pánů jednoho za rektora universitatis sobě volili, jmenovitě urozeného pána, pana Julia, pana Joachyma Ondřeje hraběte Šlika syna, zda by aspoň povzbuzením jiným, a spomožení akademii způsobeno nebylo. Mezi jinými prostředky vidí se nám ten čas věc nejpřípadnější býti, kdyby škola Rožmberská ne v Soběslavi, ale zde v Praze založena byla, a to při Jeho Milosti pánu ze Švamberka a při Vašich Milostech obdrženo býti mohlo.“ Jako důvody uváděli, že Praha je od dob Karla IV. matkou učenosti, že by do ní přicházeli studenti různých národností, že

by byl levnější provoz, že by se žáci lépe učili a že místa pro školu jsou v Praze velmi příhodná.

Ve stejném duchu žádal o zřízení Rožmberské školy v Praze samotný hrabě Šlik. Ani on nepochodil. Soběslavská vrchnost byla neústupná a odkaz Petra Voka považovala za zákon, který musí být dodržen. Pražští se ještě jinými postranními cestami a uličkami pokusili zvrátit otevření školy v Soběslavi, ale ani tak nebyli úspěšní. Když nemocný Jan Jiří ze Švamberka předal správu nad městem svému synovi, pokusili se znovu, podporováni i některými správci a soběslavskými měšťany, přemístit školu do Prahy a spojit ji s Karlovou univerzitou. Do Soběslavi byl svolán v květnu roku 1616 sjezd, na kterém vystoupil Petr ze Švamberka. Instruovaný svým otcem, ležícím ve špatném zdravotním stavu na Orlíku, nedopustil převedení školy a v projevu přednesl všechny důvody, proč má škola zůstat v Soběslavi a být jednou z nejvýznamnějších škol v Českém království. Malá naděje svitla odpůrcům po smrti Jana Jiřího ze Švamberka a naposledy ještě na počátku třicetileté války v roce 1620. Obavy z konkurence proslulé Karlově univerzitě však nedlouho poté vyřešila sama krutá doba. Bohužel v neprospěch Soběslavských.

Soběslav na dobové pohlednici z roku 1902 se měla stát v 17. století centrem vzdělanosti (ze sbírky Pavla Hoffmanna)

Pravidla výuky

Základní pravidla a cíl školy stanovil ve své závěti již Petr Vok. Podrobnější řád gymnázia „Instructio et ratio docenti in illustri Rosenbergensis gymnasio Soběslaviae“ vydal jménem správců roku 1613 Jan Jiří ze Švamberka. Do školy byli přijímáni pouze studenti (alumnové), kteří uměli dobře číst a psát. K této základní výuce sloužila soběslavská městská škola na náměstí, které se říkalo „dolejší“. Přijatí studenti procházeli třemi stupni gymnázia (škola „hořejší“), ve kterých probíhala výuka po dobu několika let. Prvním stupněm byla třída nízká, tzv. gramatická. Vyučovalo se v českém jazyce a u německých studentů v německém jazyce. Němčina se mezi zdmi však ozývala častěji než český jazyk. Příčinou bylo i obsazení postu rektora. Do funkce byl jmenován Němec Michal Gehler, doktor filozofie a medicíny. Na školu s sebou přivedl další německé učitele. Z mnoha jmen vyučujících se zachovala pouze některá.

Zánik Rožmberské školy

Rožmberská škola se nerodila lehce. Přestože soběslavští konšelé mnohokrát v minulosti projevili svoji oddanost Soběslavi a rozhodovali zdravým rozumem a bystrým úsudkem, vztah k nové škole byl výjimkou. Rožmberská škola nenašla u místních obyvatel zpočátku velkého pochopení. Považovali ji za nutný přívažek a nedokázali tehdy docenit její význam. Lze ale chápat postoj soběslavských konšelů. Museli vidět velké náklady související s provozem gymnázia a zároveň nemohli přehlédnout velké dluhy vrchnosti, které stále narůstaly. Ve škole spatřovali možnost budoucích finančních potíží města. Těžko také nesli skutečnost, že v soběslavské škole se více ozývá němčina než český jazyk. Navíc jejich vztah ke škole byl ovlivněn problémy školy městské, které byly teprve nedávno zažehnány.

Mnohem zodpovědněji než místní konšelé se o zrod Rožmberské školy starala vrchnost. O tom svědčí i příhoda ze závěrečné fáze stavby gymnázia, kdy Soběslavští nechtěli dát obecní dřevo na krov ani na otop profesorům a žákům. Městská rada vše odbyla slovy: „Dřevo nedáme, lesy musíme zachovatí potomkům!“ To rozčílilo i vrchnost, které si stěžovali nově ustanovení

Mezi nimi byl například matematik Benjamin Ursinus nebo prorektor Melchior Agrikola.

Po zvládnutí mateřského jazyka se s texty začalo pracovat v latině. Druhým stupněm výuky byla prostřední třída, ve které se učila gramatika latinská a řecká, hudba a základy aritmetiky. V nejvyšší třídě se rozvíjela latina, řečtina, dějepis, etika, právo, základy medicíny, aritmetika a geometrie. Po každém pololetí studenti skládali předepsanou zkoušku. Rožmberské gymnázium si kladlo za cíl kvalitní celkové encyklopedické vzdělání studentů, kteří mohli po absolvování pracovat v běžných i náročných funkcích, anebo mohli dále studovat na univerzitě. Škola byla svými výukovými postupy považována za nejvyšší školský útvar, ke kterému dospěli v Českém království její nekatoličtí zakladatelé. Překonána byla pouze bratrskou školou v polském Lešně, do kterého se později uchýlil velikán českého školství a pobělohorský vyhnanec Jan Ámos Komenský.

místní úředníci dozorující stavbě Václav Hron a Jan Vrabec. „Kdybyste rozvázili, s jakým dobrým úmyslem ta škola u Vás založena jest, měli byste takové dříví neřku-li prodati, ale darmo dáti!“ Jan Jiří ze Švamberka přikázal okamžitě pokácet v obecních lesích potřebné stromy a neposlušným konšelům vzkázal, že pokud budou stavbě školy bránit anebo ji zdržovat, nechá je příkladně potrestat.

Rožmberská škola se potýkala s problémy, které výstižně popsal kronikář Václav Březan. Poukazoval na malý počet studentů a současně vysoké náklady na provoz školy. Kritizoval obsazování učitelských míst cizinci, hlavně Němci, kteří nemohou Čechy správně učit, nebo upozorňoval na velmi rozdílný původ studentů, kdy s prosbou o odpuštění napsal: „Někteří rodičové své syny pro špatné a nešvarné opatření domu berou, neb někteří čistí s prašivými musí líhati v koleji.“ Doba byla krutá a neúprosná. Přesto si Rožmberské gymnázium vydobylo svoje místo pod sluncem. Ze Soběslavi udělalo centrum vzdělanosti, které však smetla z historické scény Bílá hora. Jakékoliv zprávy o škole po roce 1621 mizí. Učenost a vzdělanost byla vržena na desetiletí zpět. Svůj život muselo prožít nejméně osm generací, než se v Soběslavi objevila škola, jejíž význam znovu přesahoval hranice regionu.

Rožmberská knihovna

O vladaři Petru Vokovi jsme si toho řekli již hodně. Ale o jednom z největších Vokových pokladů jsme se zmínili zatím jenom opatrně. Teď je ten pravý čas vše napravit. Rožmberkové si už od 14. století pečlivě uschovali všechny rodové listiny a knihy. V jejich sídle na zámku v Českém Krumlově vznikl velký rodinný archiv. Časem se z archivu oddělila knihovna, ve které Rožmberkové shromažďovali rukopisné a po vynálezu knihtisku i tištěné knihy. Postupně tak vznikala bibliotéka, která na počátku 17. století neměla mezi šlechtickými knihovnami v Evropě obdobu. Z Českého Krumlova ji Petr Vok přemístil do Třeboně. Vedle zámku vladař koupil dva měšťanské domy, které nechal přestavět na knihovnu. Jejím správcem se stal rožmberský kronikář Václav Březan. V době, kdy jiné šlechtické rody vlastnily knihy ve velmi omezeném počtu, podařilo se Petru Vokovi nashromáždit téměř 11 tisíc kusů vzácných a cenných svazků. Jestliže jedna kvalitní kniha měla v té době cenu jako stádo padesáti kusů dobytka, pak Rožmberská knihovna představovala majetek nesmírné hodnoty. Tvořila jeden z největších pokladů Českého království. Podle některých zpráv měla být po nějakou dobu součástí knihovny i proslulá Dáblova bible, která se dostala do císařské sbírky Rudolfa II. Habsburského.

Do rožmberského hradu měla být umístěna velmi cenná Rožmberská knihovna (pohlednice z počátku 20. století pochází ze sbírky Pavla Hoffmanna)

Když Petr Vok zakládal v Soběslavi Rožmberskou školu, odkázal gymnáziu celou svou knihovnu. Václav Březan vyhotovil s pomocníky podrobný inventární seznam všech knih a současně pořídili jeho opisy. Jeden inventář byl určen ustanoveným správcům školy, druhý Rožmberské škole a třetí purkmistrovi a radě města Soběslavi. Soběslavští měli vybrat vhodné prostory a upravit je na knihovnu s dobrým zabezpečením proti ohni. Podle Petra Voka, jak napsal ve svém odkazu, se žádné knihy nesměly jinam darovati pod kletbou zlořečením na ty, kteří by se toho dopustili. Půjčování knih na přečtení se nemělo nikomu bránit. V Soběslavi tak měla vzniknout první veřejná knihovna. Jednalo se o velkolepý plán, který v té době neměl obdoby nikde v Českém království. První volně přístupné knihovny totiž u nás vznikaly mnohem později za vlády Marie Terezie. Soběslavští sice dostali z Třeboně Václavem Březanem krásně napsaný inventář, ale knihovna se do Soběslavi nikdy nepřestěhovala. Závěť posledního Rožmberka nebyla naplněna.

Krátce po Bílé hoře byl majetek Vokových dědiců Švamberků i s cennými knihami, stále uloženými v Třeboni, zkonfiskován. V dubnu roku 1625 poslali Soběslavští na rozkaz vrchnosti Březanův seznam knih do Třeboně. Knihovna Petra Voka byla z příkazu císaře Ferdinanda III. uložena do beden a na vorech dopravena na Pražský hrad. V roce 1648 je objevila švédská armáda, která Rožmberskou knihovnu i s Březanovým katalogem odvezla do Švédska. V pozadí obrovské loupeže stála švédská královna Kristýna, velká sběratelka a milovnice knih. Její vojska měla na konci třicetileté války přednostní úkol přivážet do Švédska právě takové bohaté válečné kořisti, jakou byla Rožmberská knihovna.

V současné době je jádro Rožmberské knihovny uloženo v Královské knihovně ve Stockholmu. Řada svazků cenné sbírky se ovšem nenávratně ztratila nebo se různými cestami dostala do skandinávských zemí, Německa a Dánska. Několik svazků knihovny se dokonce ocitlo v proslulé Vatikánské knihovně. Do České republiky se vrátil z Rožmberské knihovny jen malý zlomek těchto knih. Tak skončila největší a nejslavnější knižní sbírka české šlechty. Její osud byl obrazem katastrofy, která postihla společnost a celý národ. Češi tím nenávratně ztratili jeden ze zdrojů své vzdělanosti. Pro místní obyvatele je dnes těžko uvěřitelné, že tyto evropské poklady nevyčísitelné hodnoty měly být podle odkazu Petra Voka uloženy v Soběslavi.

Měšťanská škola

Čas plynul. Stará školní budova u hřbitova pod městskou věží chátrala a byla již příliš malá, přestože roku 1722 prošla velkou přestavbou a byla rozšířena o další místnost. Navíc prostor kolem věže se začal uvolňovat, domky byly

postupně bourány a starý hřbitov zanikal. Velké změny přinesla i školská reforma Marie Terezie roku 1774. Vzdělání bylo otevřeno všem vrstvám obyvatelstva Rakouska-Uherska. Prakticky tím byla zahájena povinná školní docházka pro děti od šesti do dvanácti let. Do školy začaly chodit dívky a vyučování bylo značně modernizováno.

Pohled na dívčí obecnou a měšťanskou školu v roce 1912 (ze sbírky Pavla Hoffmanna)

Na náměstí byla až do roku 1938 měšťanská škola (fotografie z konce 19. století pochází ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Po mnoha desetiletích se i v Soběslavi začal naplňovat odkaz Jana Ámose Komenského. V roce 1793 tehdejší učitelé František Buzek, Jakub Skřivan a Karel Preis školu u kostela opustili a žili i učili v provizorních prostorách měšťanských domů nebo jižního křídla rožmberského hradu. O rok později byla budova staré školy

i „Kuchyňky“ v dražbě prodána a zbořena. Škola u kostela po mnoha staletích nenávratně zmizela z očí soběslavských obyvatel. Výuka se na přelomu 18. a 19. století přesouvala do starší dřevěné budovy na západní straně náměstí. Již v patnáctém století stával na tomto místě Račmanův dům. Jedním z jeho majitelů byl na

Interiéry měšťanské chlapecké školy na konci 19. století (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Průčelí chlapecké obecné a měšťanské školy kolem roku 1900 (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

přelomu 16. a 17. století primátor Řehoř Smrčka. Za třicetileté války dům vyhořel a byl znovu vystavěn. Když se stal městskou školou, vznikla v něm podle nových nařízení dvoutřídní a roku 1821 trojtřídní škola.

O výstavbu nové školní budovy na náměstí usiloval již v roce 1838 purkmistr Adam Alois Černý. Povolení ke stavbě však bylo schváleno až v roce 1842 a o rok později byla převážně dřevěná budova Václavem Žižkovským z Týna nad Vltavou zbourána. Dne 10. března 1843 Soběslavští položili základní kámen. Škola byla od základů nově postavena městem s příspěvím měšťanů, obyvatel Zvěrotic a Klenovic. Celkový náklad přesáhl 6 594 zl. První školní den roku 1844 již byla budova (dnes budova MÚ č. p. 55/I) dokončena a za přítomnosti mnoha hostů, v čele s krajským hejtnem a zástupcem vrchnosti, slavnostně po jednotlivých třídách vikářem Janem Špačkem vysvěcena a uvedena do provozu. Zpočátku v ní sídlila škola triviální. Žáci se učili pouze základním dovednostem – čtení, psaní a počtům. Ale už roku 1852 se přeměnila na školu hlavní, která měla čtyři chlapecké a tři dívčí třídy. Za ředitele Stejskala, jehož roční služné činilo

v roce 1853 tři sta osmdesát zl., měla soběslavská škola 516 žáků.

Po prohrané prusko-rakouské válce roku 1866 rakouská vláda reorganizovala nejen svoji nevyhovující a zastaralou brannou moc, ale také školství. Do vydání nového zákona byly školy často stále v rukou církve. Od roku 1870 převzal správu i dozor nad školstvím stát. Místo šestileté školy byla ustanovena osmiletá škola a jako vyšší stupeň byla uvedena v život škola měšťanská, aby se všem vrstvám obyvatelstva dostalo nejen základního, ale i širšího a hlubšího vzdělání. V českých zemích rakousko-uherské monarchie měšťanské školy vznikaly velmi pozvolna. Soběslav však v duchu svých tradic nezůstala pozadu, a tak již roku 1873 měla kromě obecné školy i chlapeckou měšťanskou školu a o dva roky později i dívčí, ve kterých studovalo dohromady přes osm set soběslavských i přespolních dětí. Žáci chlapecké měšťanské školy se z velké části připravovali na další studium a po náročné zkoušce nastupovali do učitelského ústavu. Dívčí škola zůstala v budově na náměstí. Chlapci měli svoje učebny ve stejné budově, v jaké se nacházel učitelský ústav.

Učitelský sbor měšťanské chlapecké školy z přelomu 19. a 20. století s Karlem Lustigem uprostřed (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Založení učitelského ústavu

Roku 1869 byly dlouho očekávaným zákonem v Rakousku-Uhersku zřízeny učitelské ústavy, jejichž cílem bylo vychovávat nové učitele pod dohledem a správou státu. České školství se tak mělo dostat na vyšší úroveň srovnatelnou nebo lepší, než která byla v okolních zemích. Narychlo zřízené ústavy neměly zpočátku vhodné prostory pro výuku. Proto byl první ročník prvního učitelského ústavu na jihu Čech provizorně umístěn do budovy Reálného gymnázia v Táboře. Mezi Tábořem a vládou začala vyjednávání o získání vhodné a kapacitně dostatečné budovy, která však nevedla k žádnému výsledku. Tehdy si Soběslavští vzpomněli na své bohaté školní tradice a rychle jednali. Městské zastupitelstvo podalo do Vídně žádost o přeložení učitelského ústavu do Soběslavi, která pro studium budoucích učitelů postaví novou moderní budovu a navíc poskytne ústavu rozsáhlou školní zahradu. Zasluhou starosty města Josefa Preiningera a dalších zastupitelů bylo žádosti měšťanů vyhověno. V Soběslavi vznikl roku 1870 první učitelský ústav na jihu Čech. Zpočátku bylo studium tříleté, aby se školy rychle doplnily učiteli. Později probíhala výuka ve čtyřech roč-

nících. V prvním roce existence ústavu tvořili první ročník nově přijatí, do druhého ročníku přestoupili chovanci z Tábora a do třetího nastoupili všichni čeští žáci z utrakvistického ústavu v Českých Budějovicích. Výuka zpočátku probíhala v budově dívčích škol na náměstí a v některých soukromých domech. Protože v Rakousku-Uhersku byl velký nedostatek učitelů, byli mezi prvními studenty i páni v pokročilém věku. Nejstaršímu nastupujícímu soběslavskému studentovi bylo 51 let.

Plán nové školní budovy zhotovil zkušený stavitel Ondřej Martínek, architekt z Plzně. V jihozápadní části města byla vytipována plocha, na které byl zavezen městský příkop a hradební zdi zbořeny. Vykoupeny a zbořeny byly také domy Josefa Novotného a Augustina Meleny (tehdy č. p. 12 a 13). Na troskách původního městského opevnění a rozvalinách domů začala vyrůstat nová školní budova. Za dohledu plzeňského architekta stavbu pečlivě a zodpovědně prováděl zdejší stavitel František Roubal. Kámen byl dovážěn z památného Svákovy a dříví z městských lesů. V září roku 1872 českobudějovický biskup Jan Valerian Jirsík vysvětil základní kámen, který můžeme nalézt na jihozápadním rohu budovy. Společně s ním

Roku 1870 byl v Soběslavi postaven první učitelský ústav na jihu Čech (foto Jan Kouba 2007)

Sjezd abiturientů učitelského ústavu po 25 letech v roce 1904 (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

slavnostně vysvětil i prapor nově vzniknuvšího zpěváckého spolku Petr Vok. Město opanovala veliká sláva. Měšťané opravili své domy, vyzdobili je prapory, věnci, kvítím a jinou zelení.

V říjnu roku 1873 proběhla kolaudace dvouposchoďové neorenesanční budovy se sloupovým vestibulem a pilířovým schodištěm, která byla postavena celkovým nákladem 79 109 zl. Do nové školy se ihned přemístilo ředitelství. Výuka v nových prostorách úspěšně začala. Mezi městským zastupitelstvem, zastoupeným starostou Preinigerem a prvním ředitelem ústavu doktorem Emanuelem Hrysem, byla sepsána dohoda. Obec se zaručila předat budovu do správy ředitelství a později státu do doby existence učitelského ústavu. Zároveň škole věnovala letní tělocvičnu, která se nacházela při budově. Pod Novým rybníkem předali Soběslavští do užívání budoucím učitelům rozsáhlou školní zahradu. Zároveň se obec zavázala provádět opravy a v případě potřeby přenechat ústavu místnosti v druhém křídle budovy, kam byla umístěna chlapecká národní škola. Dohledem nad ústavem byl pověřen zemský školní inspektor doktor Jan Gall, který nemohl

průběhu výuky téměř nic vytýkat. Škola se velmi rychle rozrůstala i o cvičné třídy. V roce 1879 zde studovalo již 386 studentů. Téměř každý sedmý člověk v Soběslavi byl v této době studentem učitelského ústavu.

Učitelský ústav a zlatá tabatěrka

Když byl roku 1870 umístěn do Tábora učitelský ústav, rozesmutněly se toáře mnoha místních vzdělanců, učitelů i obyčejných měšťanů. Litovali, že ústav, který by jistě povznesl místní školství a zvýšil vzdělanost ve městě, nebyl založen právě v Soběslavi. Tradice latinské školy z 15. století a Rožmberské školy ze 17. století byla tak silná, že si dva soběslavští bratři řekli, že to tak nenechají. Těmi nadšenci a vlastenci byli Antonín a Josef Preiningerovi. Jakmile Táborští neuváženě vzkázali do Vídně, aby novou školní budovu postavil stát, chopili se bratři příležitosti. Antonín byl léta soběslavským zastupitelem a velmi sečtělým a vzdělaným člověkem. Jeho o dva roky mladší bratr Josef byl po třetí za sebou voleným a oblíbeným starostou města. Snadno prosadili v městské radě cestu do Vídně a ušlechtilý záměr vybudovat v Soběslavi novou školu.

Než odjel starosta Josef Preininger do hlavního města monarchie, vymohl si na obecním zastupitelstvem plnou moc, aby, jak říkal, kde by bylo třeba, mohl „podmazati“. To vše se dělo v naprosté tichosti a utajení. Nikdo z Tábořských se o tom nesměl dozvědět. S malou výpravou se soběslavský starosta vydal do Vídně, kde nejdříve hledal cestičky k vlivným osobám, které rozhodovaly o školství. Když našel toho pravého, zakoupil pěknou zlatou tabatěrku s monogramem za 500 zl. Plán byl dokonale připraven. Výprava

byla nejprve přijata a vyslyšena císařem Františkem Josefem I. a poté navštívila vlivnou osobu, která velmi ráda šňupala. Záměr byl dokonán. Soběslavští vezli z Vídně do Soběslavi „učitelský ústav“. Ale jak už to bývá, příběh se šňupáním se neutajil. Pečlivě strážené informace se donesla až do Tábora. Táborští rozzlobeni těmito zprávami rozhlašovali do světa, že Soběslavští mají učitelský ústav za zlatou tabatěrku. V žádném úředním záznamu se však o tabatěrce neobjevilo ani jediné slovo.

Pohled z věže na učitelský ústav a západní část města v roce 1904 (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Život na „učiteláku“

Studentský i učitelský život byl zpočátku velmi přísný. Učitelé se nesměli zabývat politikou a být v ní činní. Mezi školními zdmi i mimo ně žáci nesměli urážet náboženství. Návštěvy hostinců byly pro učitele i žáky zakázány. Na druhou stranu měli všichni velmi dobré podmínky pro pěstování hudby, zpěvu a sportu. Byl velmi příjemný a srdečný poměr mezi školou a veřejností. Jak studenti, tak učitelé měli mezi Soběslavskými vysokou prestiž. Dalo by se dokonce říci, že Soběslavští byli na svůj ústav hrdí.

Velkou zásluhu na dobrém jménu školy v počátečních letech měl první ředitel Emanuel Hrys. Byla sice nastavena základní přísná pravidla, nevznikla ale mocí, nýbrž přirozenou

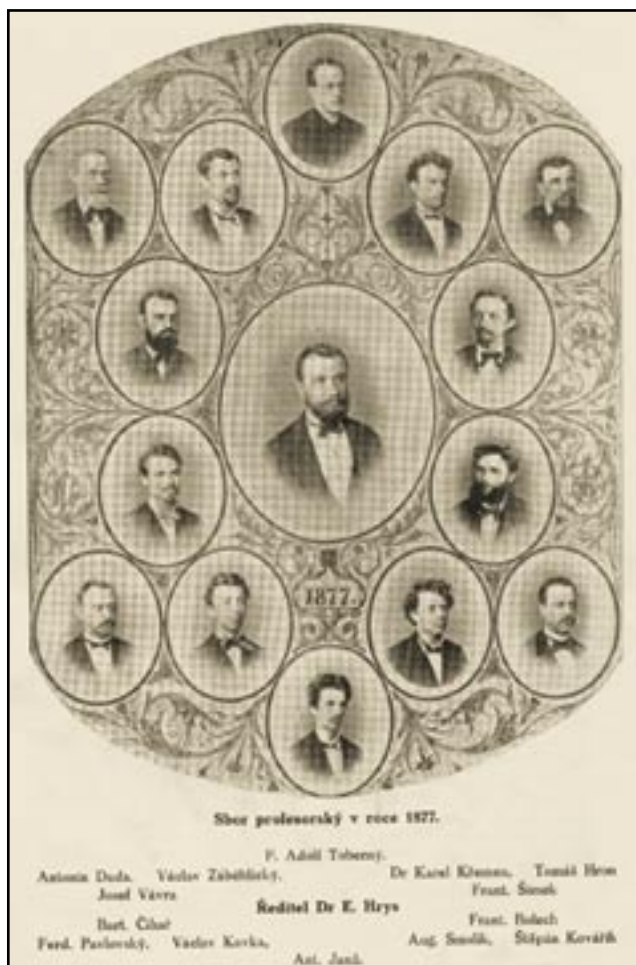
autoritou, spravedlností a lidskostí ředitele. Jeho dobrý duch prostoupil celou budovu ústavu a učitelé i chovanci si jej připomínali ještě dlouho po jeho odchodu ze školy. Na konci 19. století za ředitelování Josefa Šimka byla do provozu uvedena tělocvična s novým povrchem, šatnou a sportovním náradím. Malá tělocvična, několikrát modernizovaná, slouží dodnes. Za Julia Pauluse byl při škole založen spolek pro podporu chudých studentů. Zájem o studium školy byl velký. Například roku 1904 se na 40 volných míst hlásilo 140 zájemců. V roce 1905 byla doplněna smlouva mezi městem a učitelským ústavem, zastoupeným ředitelem Josefem Vojtou, na jejímž základě převzalo budovu do své správy rakousko-uherské mocnářství. Vestibul školy byl v roce 1906 ozdoben bystami Jana Ámose

Komenského a Johanna Heinricha Pestalozziho, kteří dohlíží na výuku dodnes. Na počátku 20. století došlo k uvolnění přísného školního režimu. Studenti a učitelé mohli od té doby navštěvovat dokonce i hostince.

V roce 1909, za ředitelování Petra Vepřeka, rozbouřila poklidnou hladinu učitelského ústavu sebevražda hodného a váženého profesora Antonína Cakla. Samotní studenti pozorovali proměnu ryzího a pokrokového muže v nevyrovnaného a duševně trpícího člověka. Jeho duševní choroba se prý poprvé začala projevovat roku 1899, kdy byl v Pasteurově ústavu ve Vídni společně s dalšími dvanácti lidmi pokousán vzteklým psem. Hlavní příčinou jeho duševních potíží však byl pozdější zánět mozkových blan, kterým onemocněl. Stranil se společnosti a uzavíral se do svého světa, ze kterého nebylo úniku. Nejprve dostal zdravotní dovolenou a pak přišla hrozná zpráva. Oblíbený učitel Cakl učinil konec svému životu dobrovolně výstřelem ze své lovecké pušky. Na rozloučenou s přáteli zanechal dopis: „Mám obavu, že nemocí svou budu na obtíž a nebezpečím svému okolí. Nastává povinnost

zemřít. Nad milosrdenstvím Božím nezoufám, ale doufám v ně, neboť Bůh sám ví, čím a čím vinou trpěl jsem od útlého věku a proč nedošel jsem štěstí v životě, Bůh ví, co bylo mou vinou a co okolností. Louče se s přáteli a známými, prosím, aby mně odpustili. S Bohem!“ Ještě dlouho po tragické události se učitelé i studenti scházeli vlevo od hlavní cesty před kostelem sv. Marka u čtvrtého hrobu. Ve své závěti nezapomněl oblíbený učitel ani na školy a školní instituce, kterým odkázal část svého majetku.

Jako by tato událost narušila poklidný život učitelského ústavu. Ve školních lavicích se začal projevovat tlak pruského militarismu. Již v roce 1910 probíhalo cvičení ve střelbě. Během války byla dokonce zavedena junobrana - vojenský výcvik chovanců. Některé běžné předměty z výuky vypadly, škola byla plná přetvářky nad rakousko-uherskými válečnými „úspěchy“. V posledním roce války byli i sedmnáctiletí chovanci odváděni k vojenskému výcviku a z něho na ruskou a italskou frontu. V roce 1918, ještě v období těžkých bojů na světových frontách, proběhla v Soběslavi rozsáhlá de-

Pedagogický sbor učitelského ústavu v roce 1877 (z archivu autora)

Bysta Jana Ámose Komenského byla v roce 1906 umístěna do budovy učitelského ústavu a přispěla k současnému pojmenování ulice (foto autor 2009)

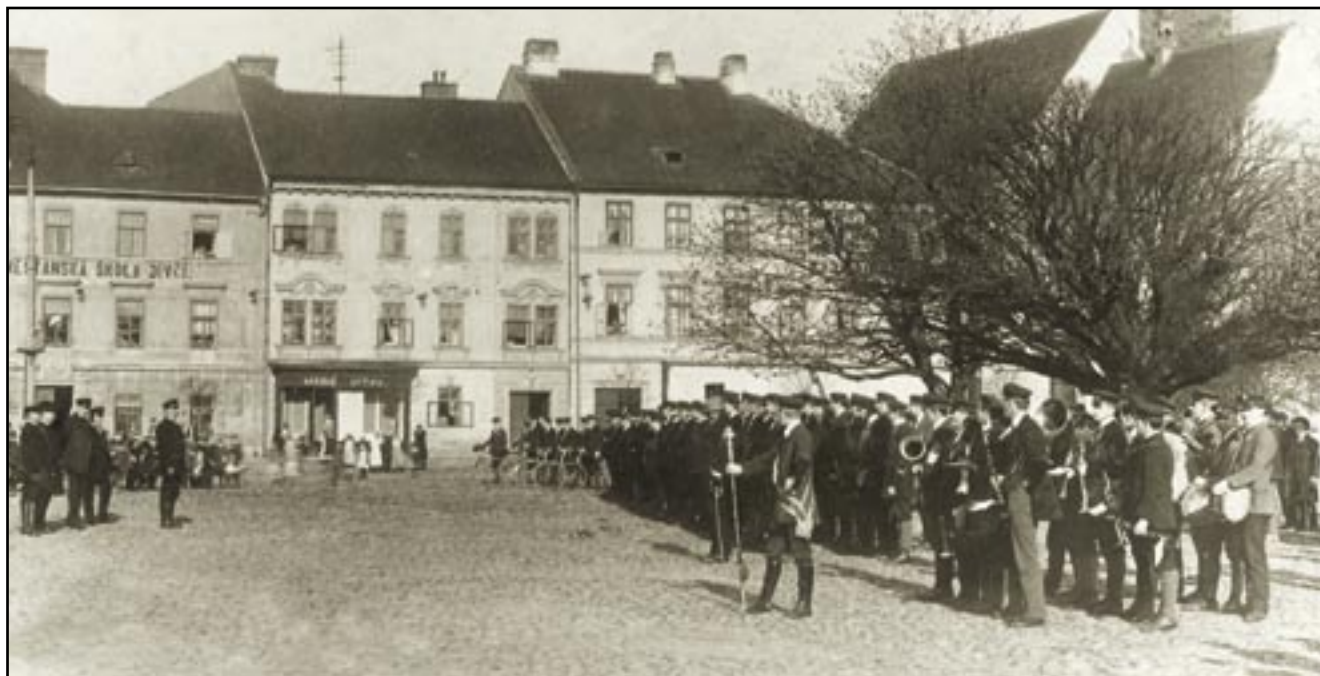
monstrace proti drahotě a celkové situaci v Rakousku-Uhersku. Učitelství byl pro nedostatek uhlí na čas dokonce uzavřen. Úlevu a uklidnění přinesl až památný 28. říjen roku 1918.

Ve školním roce 1919/1920 se učitelství stal ústavem koedukačním. Do studia na učitelství povolání se mohli přihlásit nejen muži, ale i ženy. Hned v prvním roce bylo zapsáno 19 chovanců. Zařízení se však v prvních letech po světové válce stále potýkalo s nedostatkem paliva. V roce 1921 byla tělocvična ve večerních hodinách zapůjčována novému sportovnímu spolku DTJ - Dělnické tělovýchovné jednotě. Významným mezníkem z hlediska provozu budovy i kvality výuky se stal rok 1923, kdy Felix Špaček zavedl do školy nákladem 10 tisíc Kč elektrické osvětlení. Do školní budovy konečně vstoupila za ředitele Karla Topinky moderní technologie. Staré petrolejové lampy a někde i svíčky konečně zmizely. Poklidně plynul život na učitelství za Adolfa Hemera. Tučapský rodák vedl školu až do druhé světové války. Kromě svých pedagogických povinností se významně zasadil společně s Karlem Lustigem o zachování nedaleké historické památky - hradu Choustník. Působil v mnoha místních spolcích, byl činný v městské samosprávě. Jako předseda Klubu československých turistů měl velký podíl na opravě Hlásky a prohlášení Nového rybníka za přírodní rezervaci. Za jeho vedení na škole vyučovalo několik významných osobností. Byl

mezi nimi didakticky a literárně činný František Jungbauer, přírodovědec Jindřich Roubal nebo jednatel Okrašlovacího spolku Eugen Neumann.

Adolf Hemer byl před druhou světovou válkou ředitelem učitelství (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Studenti učitelství při výuce junobraný v roce 1916 (ze sbírky Josefa Rejčka)

Jak studenti zapálili školní altán

Psal se rok 1889. Na školní zahradě pod Novým rybníkem stál pěkný altán se sklípkem. Zahrada byla ohraničena mohutnými kamennými sloupy s plotem, který chránil dobře upravený park se záhonky a ovocnými stromky. Chlouba ředitele Antonína Humla a celého učitelského ústavu byla v té době ozdobou města. Studenti ji ale příliš nemilovali. Někteří spíše nenáviděli. Museli totiž na Humlových plantážích, jak sami říkali, pracovat. Místní obyvatelé se sem ale rádi chodili dívat při svých procházkách k Novému rybníku. V zahradě byly upravené skalky, pěkné odborně udržované dřeviny, mnoho pestrých květů a za zeleninu by se nemusel stydět ani sedlák nebo dobrý hospodář.

Sokolský spolek tehdy pořádal masopustní věneček. Jeho členové přinesli do školy řediteli Humlovi pro studenty posledního čtvrtého ročníku volné vstupenky. Ten je však v tichosti ukryl do svého stolu, jako by se nic nedělo. Studenti posledních ročníků se proto vydali k řediteli. Huml volné vstupenky sice ukázal, ale zároveň je razantně zvedl nad hlavu a zakřičel: „Do věnečku ani krok!“ To vyvolalo mezi studenty velikou nevoli, až někteří skřípali zuby. Div nedošlo ke studentské vzpouře. Postoj ředitele k veselícím a alkoholu byl však všeobecně znám.

Když o věnečku propukla největší veselice a tancovalo se jako o závod, přerušilo hudbu hlasitě: „Hoří, hoří!“ Na věži bil zvon na poplach, hasiči vyrazili na pomoc. Hořel školní altán. Červené plameny byly vidět z celého tábořského předměstí. Střechu altánu živel zcela pohltil. Nosné sloupy shořely a zbortily se. Humlova zásoba zeleniny ve sklípku byla zničena. Nastalo veliké vyšetřování. Žáci čtvrtého ročníku měli dokonce přerušenu výuku a jeden po druhém chodili doslova k policejnímu výslechu na ředitelův kobereček. Věc přišla až k soudu, ale pachatel nalezen nebyl. Ředitel Huml měl přesto jasno, kteří čtyři výtečníci měli v požáru prsty. Přestože je nikdo neusvědčil, dokázal jim ředitel alespoň chození do zakázaných hostinců. Na to bylo v Soběslavi svědků dost. Josef Hraše, Oldřich Kukla, Tomáš Maděra a František Zoubek školu nedokončili.

Altán byl znovu postaven. Protože se však Soběslavští báli, že by po každé zakázané veselici mohl vzplát, umístili poblíž školní zahrady požární zbrojnici. Původně stála nedaleko u Černovického potoka, v místech pozdějšího autoservisu. Od sedmdesátých let minulého století nová požární zbrojnice s bývalou školní zahradou přímo sousedila. Podle dostupných zpráv už studenti altán nikdy nezapálili.

Pedagogický sbor učitelského ústavu v roce 1927 - nahoře zleva F. Jungbauer, V. Čihák, E. Neumann, L. Lintner, J. Roubal, E. Smrž, J. Podroužek, J. Smitka, A. Hemer, E. Rybičková, F. Šejna (z archívou autora)

Poslední roky ústavu

Už před válkou se diskutovalo o zrušení učitelských ústavů. Pomalu se schylovalo ke změnám, které na čas zastavila válka. První záchvěvy druhé světové války pocítil učitelský ústav v roce 1938. Na počátku mobilizace byla celá budova, kromě ředitelny, zabrána pro vojenské účely. Výuka byla na několik dní úplně přerušena. Ve třídách se usadila vojenská posádka, připravená bránit zemi při vstupu fašistů na naše území. Usídlil se zde i generální štáb pro oblast jižních Čech. Dokonce hlásný se musel odstěhovat z věže a jeho místo zaujalo pět vojenských pozorovatelů. Soběslav byla přímým svědkem odhodlanosti českých a slovenských mužů bránit vlast. V říjnu se výuka přesunula do nové školní budovy v dnešní ulici Edvarda Beneše. Všichni učitelé obdrželi speciální legitimace, díky jimž mohli vstupovat do budovy učitelského ústavu. Mnichovská dohoda z 30. září 1938 a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939 však znamenalo zkázu pro republiku a předhození Československa Hitlerovi, ale také návrat studentů do budovy učitelského ústavu. Československá armáda byla rozpuštěna. Do města však přišla vlna uprchlíků z pohraničí, z nichž někteří našli v Soběslavi nové domovy.

Na konci roku 1939 odešel do důchodu ředitel Adolf Hemer. Jeho nástupcem se do těžké doby stal Josef Podroužek. Ze školy zmizely bysty T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Díla francouzských, anglických a ruských autorů byla uložena do skříní a zapečetěna. Po škole se objevily říšské symboly a Hitlerovy výroky. Německé nápisy křičely ze všech stran. V učebnách hleděly na studenty obrazy Adolfa Hitlera a Emila Háchy. Na stěny se věšely nové mapy s opravenými hranicemi. Učitelský ústav byl řízen přímo ministerstvem školství, němčina se stala úředním jazykem, protokoly byly psány německy. Všichni učitelé museli složit povinné zkoušky z německého jazyka. Mnoho kantorů a studentů s obrovským sebezapřením potlačilo veškeré projevy vzteku a vzdoru a nezavdalo příčinu k žádnému zvláštnímu opatření proti učitelskému ústavu. Výuka probíhala dál.

Na podzim roku 1940 Němci při reorganizaci školství přeložili do Soběslavi reálné gymnázium z Jindřichova Hradce a učitelský ústav z Českých Budějovic. V učebnách se až do konce války tísnilo několik set studentů. V roce 1941 navíc říšské vojsko dočasně obsadilo tělocvičnu a některé přízemní prostory. Po atentátu na Heydricha se režim ještě utužil. Dějepis se nesměl učit, české knihy byly staženy z výuky, do školy začali jezdit němečtí školní inspektoři,

Jedna z mnoha hromadných fotografií třídy měšťanské chlapecké školy (snímek ze čtyřicátých let 20. století pochází z archivu základní školy)

při přijímání studentů kromě výsledku přijímací zkoušky rozhodoval i rasový původ a rasové tělesné znaky. Zkouška z němčiny měla velký vliv na přijetí, či nepřijetí. Od roku 1943 bylo stále jasnější, že Hitler bude poražen. Do města začali koncem roku 1944 přicházet první němečtí uprchlíci, kterým byly vyhrazeny některé prostory školy. Jejich příliv neustále sílil, takže v únoru roku 1945 byl ústav narychlo vyklízen úplně. Všechny pomůcky, knihy a zařízení se ve velkém zmatku stěhovaly do synagogy, hospodářské záložny a spořitelny. Předměty a knihy byly vyhazovány z oken na valník, takže se mnoho věcí zničilo.

Němečtí uprchlíci byli v budově umístěni do 5. května, kdy začali prchat před postupující Rudou armádou. Krátce posloužila jako ubikace nově se tvořící branné moci. Po jejím přeložení

se stala až do září roku 1945 ruským vojenským lazaretem. Tehdy místnosti školy nejvíce utrpěly. Musely být opraveny, vydezinfikovány a vymalovány. Začátek školního roku žáci absolvovali v náhradních prostorách, převážně v přírodě. Výuka byla obnovena v říjnu roku 1945. Školu však střídavě navštěvovali všichni soběslavští žáci a studenti, protože ostatní školní budovy byly až do začátku roku 1946 zabrány Rudou armádou. Nedostatek otopu přinutil studenty a učitele k vytvoření pracovních skupin, které se souhlasem města těžily v okolí Soběslavi dřevo na topení. Studenti gymnázia z Jindřichova Hradce a učitelského ústavu v Českých Budějovicích v té době už opět studovali ve svých městech jako před válkou. Pod správou Františka Millera, tehdejšího starosty, učitelský ústav vstoupil do poslední smutné fáze své existence.

Jak studenti dali lesu jméno

Od roku 1873 až do roku 1898 působil na cvičné škole učitelského ústavu Tomáš Hron. Ve škole byl spíše nenápadným pedagogem s horší kázní při hodinách. Za dlouhých 25 let své školní služby se stal známým větou, kterou opakoval snad každou hodinu: „Za vůz sedat není radno, nožička se zláme snadno!“ Co tím chtěl vlastně sdělit, studenti nevěděli. Vždy z toho měli srandu. Jinak si ho ale už nedovedli představit. Vyučoval také hře na housle. Nezbední žáci mu často úmyslně před hodinou rozladili housle. Za celou vyučovací hodinu je nestačil znovu naladit, takže ze zpěvu nebylo obvykle nic. Nejvíce ale utkvěl studentům v paměti tím, že každé odpoledne po vyučování vzal ranní noviny a balík sešitů pod paždí a šel ze školy k řece Lužnici pod Špačkův mlýn posedět, rozjímat a přitom opravovat úkoly. Jeho procházky do nedalekého lesa byly pravidelné jako hodinky. Studenti proto začali lesu říkat Hronův neboli Hronovský. Jméno po nenápadném učiteli zůstalo lesíku dodnes.

Od války do současnosti

Nad učitelskými ústavu se po druhé světové válce začala definitivně stahovat mračna. V roce 1948 odmaturovali poslední studenti. Učitelský ústav, který za téměř osmdesát let své existence vychoval tisíce učitelů a který Soběslavi přinesl prestiž a mnoho vynikajících a obětavých lidí, byl zrušen. Ve městě nastal opravdový smutek. Z města se vytratil veliký kus soběslavské historie. Budova však dál žila svým překotným životem. V období, kdy byla Soběslav okresním městem, vzniklo v části chlapecké měšťanské školy v letech 1949 - 1960 sídlo okresního národního výboru. V druhé části budovy bylo otevřeno až do roku 1953 reálné gymnázium, které se stalo pokračovatelem „učiteláku“. Spojením s bývalou měšťanskou školou a obecní školou vznikla velká jedenáctiletá škola. Chátrající budova prošla v roce 1961 rozsáhlou rekonstrukcí, při které byla otevřena schránka základního kamene. V ní byla uložena zpráva o stavbě a počátcích učitelského ústavu. K původní zprávě byla do schránky za přítomnosti ředitele školy a archiváře Jana Lintnera vložena nová listina.

V základním kameni se dodnes skrývají kromě původního textu následující řádky: „Tento základní kámen byl otevřen po 89 letech dne 25. srpna 1961 při provádění generálních oprav školní budovy, tedy v souladu s přáním

vysloveným na počátku původní pamětní listiny, aby se tak stalo, jen za účelem blahého pokroku. A jakého pokroku za těch devět desítek let naše vlast dosáhla! Rozpadla se rakousko-uherská monarchie, přežila se buržoazní republika a dnes žijeme v Československé socialistické republice. Letošní opravy provádějí se v té části budovy, do které se vchází z Komenského ulice a kde byl až do roku 1948 učitelství ústav. Okresní stavební podnik nákladem 270 tisíc Kč provedl stavební opravy. Celá vnější původní omítka byla odstraněna a dělá se nová, moderní fasáda. Dále se pořídila všechna nová okna, provedena nová dlažba chodeb, zaveden vodovod a již loňského roku pořízeno ústřední topení. V současné době je v budově umístěna základní devítiletá škola, která má 438 žáků v patnácti třídách. K dispozici však je pouze dvanáct učeben, a tak tři třídy budou mít v nastávajícím školním roce střídavě vyučování. Ředitelem školy je Emil Řepka.“ Pak následuje v listině ještě výčet všech vyučujících tehdejší doby. Mezi nimi nechybí ani ředitel zvláštní školy Jaroslav Drachovský. Bohužel při opravě byl neuváženým odstraněním členění fasády necitlivě znehodnocen původní neorenesanční charakter budovy.

V letech 1960 - 1977 v budově na rohu Komenského ulice sídlilo zemědělské odborné učiliště, vedle něhož současně ve školním roce 1969/70 bylo provozováno učňovské středisko Jihočeských mlékáren a v letech 1968 - 1975 také

dívčí odborná škola. V roce 1976 byla v budově zřízena střední pedagogická škola, která vychovávala budoucí učitelky mateřských škol, vychovatelky družin a domovů mládeže. V roce 1987 je vystřídali studenti zvláštního odborného učiliště. Dnes v budově sídlí jedna z místních základních škol. Soběslavští jí neřeknou jinak, než „stará škola“. Asi žádný ředitel nebydlel od své školy tak blízko, jako ten současný. Z nárožního domu se Jaroslav Koldan dívá z bytu přes ulici do své ředitelny. Dům naproti bývalému „učiteláku“ (dnes č. p. 13/I) byl postaven později než učitelství ústav roku 1879 pravděpodobně na volném prostranství nedaleko od míst, kde kdysi stávala nárožní věž městského opevnění a jen pár kroků od ní šatlava. V domě býval v minulosti i jeden z mnoha místních hostinců, do kterého se vcházelo přímo ze zkoseného rohu.

Zatěžkávací zkouškou prošla škola, sousední „Bechyňka“ a nejbližší okolí, nazvané dnes „Školní náměstí“, během povodní v roce 2002. Voda z Lužnice zaplavila níže položenou tělocvičnu, některé přízemní prostory a poškodila severní novodobou přístavbu. Na několika místech historické části budovy se propadly podlahy. Dutiny pod nimi poodhalily podzemní prostory, které jsou starým kanalizačním systémem, směřujícím od rožmberského hradu k Černovickému potoku. Stopy ničivé povodně bychom dnes v opravené budově jen těžko hledali.

Učitelství ústav s hostincem Na Růžku kolem roku 1930 (ze sbírky Josefa Rejčka)

Pohled ze Školního náměstí při povodni v roce 2002 (foto Jan Lintner 2002)

Hrdinové ze školních lavic

Za katedrami a mezi absolventy učitelského ústavu byli i ti, kteří na frontách nebo v okupované zemi bojovali za svobodu své vlasti. Nelze vzpomenout všech hrdinů. Nechť připomenutí některých z nich je současně vzdáním hluboké úcty všem, kteří na oltář vlasti položili to nejcennější. Jedním z nich byl skromný a nenápadný syn rolníka z Mlýnů František Havel. Učitelství absolvoval v letech 1912 až 1915, kdy byl předčasně odveden k rakouské armádě, aby hájil vlast a císaře. Po krátkém výcviku a prvních týdnech na frontě přeběhl do ruského zajetí, kde vstoupil roku 1917 do českých legií. V roce 1920 se vrátil jako kapitán a po absolvování vysoké školy se dopracoval těsně před nacistickou okupací až na plukovníka generálního štábu. Ihned na začátku války byl zatčen a v Berlíně odsouzen. Ve věznicích a koncentračních táborech za krutých podmínek živořil až do konce války. V roce 1945 byl v Buchenwaldu osvobozen americkou armádou.

Druhý příběh vypráví osud Jana Veselého, syna kováře z Přehořova. Po absolvování ústavu v roce 1926 i přes odpor rodičů vstoupil do vojenské akademie, aby se po jejím ukončení věnoval letectví. Neodradily ho ani dvě letecké

havárie, které se štěstím přežil. Po přepadení republiky nacisty narychlo bez rozloučení uprchl přes Beskydy, Polsko a Rusko nakonec do Paříže. Některé z dopisů, které tajně poslal do vlasti, byly schovány v učitelském ústavu. Jeho další kroky vedly do Anglie k 311. bombardovací peruti, kde se jako velitel československé letky zúčastňoval náletů na Německo. Při svém posledním náletu na Brémy na podzim roku 1940 jeho letadlo při návratu nad anglickým pobřežím havarovalo, když se zapletlo do balonů. Letadlo se zřítilo nedaleko Londýna. Jan Veselý společně se čtyřmi dalšími kamarády za osvobození vlasti položil život. Pohřben byl v Anglii do společného hrobu se svými druhy.

Jako poslední příběh připomeňme tragický osud Josefa Kubína, syna soběslavského kováře. Učitelství absolvoval v letech 1919 až 1923. Po maturitě působil jako učitel. V Praze v květnu roku 1940 byl zatčen a přímo ze školy odvezen do věznice na Pankráci. Gestapo přišlo na mlhavou stopu, že má jakési spojení s odbojem v cizině. Nikdy se nedozvěděli, že posílal zprávy vyslancům do Bělehradu a do Anglie. Přesto byl v Berlíně odsouzen a v září roku 1942 popraven. Na domě č. p. 151/III ve Wilsonově ulici, kde se narodil, je dnes umístěna pamětní deska s jeho jménem.

*Pohled na Školní náměstí v roce 1916 s vojáky rakouské armády v popředí
(ze sbírky Vladimíra Dolejše)*

Kdo ještě prošel učebnami „učiteláku“?

Učebnami učitelského ústavu prošlo i mnoho významných osobností, které se nesmazatelně vryly do podvědomí nejen místních obyvatel, ale celého regionu. Nemůžeme samozřejmě vzpomenout úplně všech studentů - budoucích venkovských učitelů a ředitelů. Seznam by to byl velice dlouhý. Podívejme se po stopách některých z absolventů učitelského ústavu.

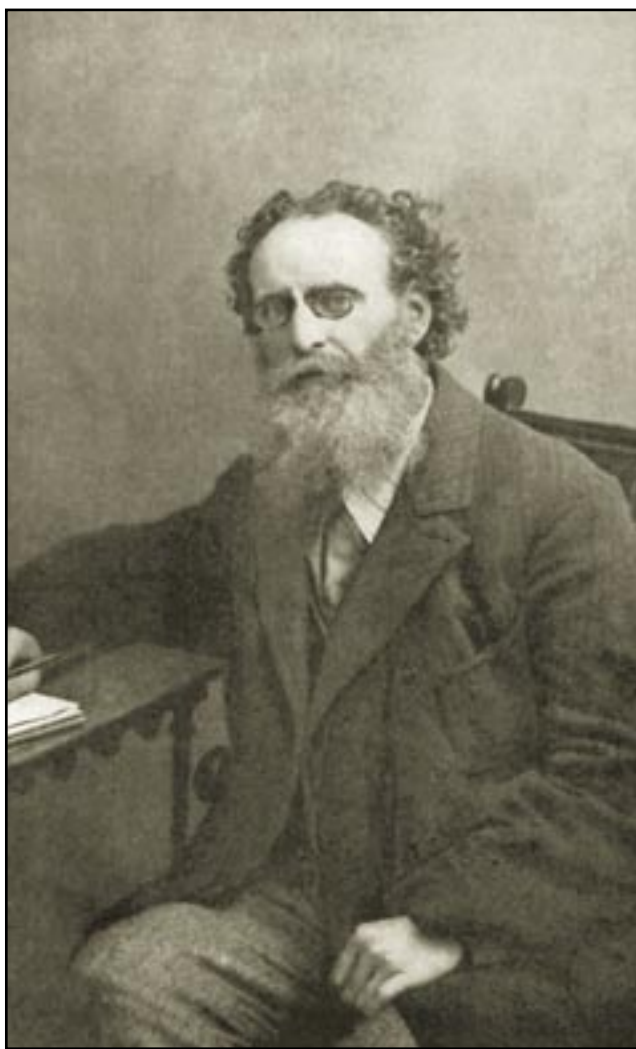
Vynikající pedagog, spisovatel a vlastivědný pracovník Karel Lustig pocházel z nedaleké Kardašovy Řečice. Celý svůj život však zasvětil Soběslavi. Maturoval na učitelském ústavu v roce 1877. Byl ředitelem obecné a měšťanské chlapecké školy, zakladatelem a správcem soběslavského muzea. Roku 1898 uspořádal Národopisnou, školní a průmyslovou a včelařskou výstavu v Soběslavi. Jeho nesmírnou oddaností a láskou k Soběslavi a okolí se podařilo nashromáždit veliké množství muzejních exponátů. Pod jeho vedením vzniklo venkovské muzeum, které patřilo mezi nejlepší v celých Čechách. Od roku 1905 redigoval Staré

*Karel Lustig - absolvent učitelského ústavu a jedna z největších postav soběslavských dějin
(ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)*

i nové zvěsti ze Soběslavě a Věstník jihočeských muzeí. Je autorem publikace „Žena“ a knihy „Na cestu životem“, která vyšla dokonce ve čtyřech vydáních. Zemřel náhle a nečekaně v roce 1924. Na jeho počest Soběslavští pojmenovali jednu z místních ulic.

Pedagog, regionální archeolog a spisovatel Josef Švehla absolvoval zdejší ústav v roce 1879. Věnoval se středověké a pravěké archeologii. Jeho zájem se soustřeďoval především na oblast Sezimova Ústí a Kozího hrádku. Svoji autoritou a úsilím se zasloužil o přeměnu názvu obce „Starý Tábor“ na Sezimovo Ústí. Mnoho zajímavých informací ze života našich předků odkryl při archeologických výzkumech v okolí Rybovy Lhoty, Skalice a hradiště na Svákově. Archeologie a paleontologie byla koníčkem i povoláním také zdejšího absolventa Bedřicha Dubského, autora rozsáhlé publikace „Pravěk Jižních Čech“, vydané roku 1949.

Jan Bezděk (1857 - 1915) byl uznávaným českým mykologem (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Pedagog, botanik a mykolog Jan Bezděk se narodil v Soběslavi. Jeho rodný dům stával v Soukenické ulici (Tatárně), dnešní Bezděkově ulici. Dům s pamětní deskou, odhalenou v roce 1930, padl za oběť nové výstavbě. Učitelský ústav opustil Jan Bezděk společně se Švehlou v roce 1879. Vypracoval se ve známého a uznávaného mykologa u nás i v cizině. Velkou popularitu široké veřejnosti získal pořádáním mykologických přednášek a kurzů. Společně s akademickým malířem Václavem Luňáčkem sestavili a vlastním nákladem vydali dvoudílný atlas „Houby jedlé a jim podobné jedovaté“. Zemřel v roce 1915. Na jeho počest byly pojmenovány dva druhy hub – penízovka Bezděkova a čirůvka Bezděkova. Po předchozím dlouholetém společném působení na jeho práci navázal František Smotlacha, který se stal světově uznávaným mykologem. Jako by město Soběslav bylo městem mykologů. Branami učitelského ústavu prošli další vynikající odborníci na říši hub. Rudolf Veselý, který maturoval v roce 1904 a na jehož počest byla pojmenována drobná houba nalezená v Soběslavi u Starého rybníka hlízenka Veselého, a František Kotlaba, který učený ústavu opustil krátce před jeho zrušením v roce 1947. Vědecké práce těchto absolventů jsou jedním z hlavních důvodů, proč jsou Češi dnes považováni za národ houbařů a sbírají houby v rozsahu, který asi nemá v žádné evropské zemi obdobu.

Josef Lintner pocházel ze staré soběslavské měšťanské rodiny. Maturitní zkoušku na učitelském ústavu vykonal v roce 1887. Působil jako místní historik. Shromáždil obrovské množství dat k dějinám Soběslavi. Napsal řadu historických statí, které vycházely ve Starých a nových zvěstech města Soběslavi a okolí. Uspořádal zdejší archiv. Dal podnět k založení Spolku pro znovuzřízení kostela sv. Víta. Stal se ředitelem školy v Kolíně, archivářem a zakladatelem tamního muzea. Sužován těžkou srdeční nemocí zemřel uprostřed práce v roce 1927.

Skladatel, klavírista, sbormistr, etnograf a sběratel lidových písní v jedné osobě Jindřich Jindřich studoval na učitelském ústavu v letech 1893 - 1896. Často doprovázel na koncertech proslulou pěvkyni Emu Destinnovou. Za své hudební a etnografické dílo byl jmenován v roce 1957 národním umělcem. Převážnou část svého života zasvětil rodnému Chodsku. Zkomponoval stovky písní, vytvořil rozsáhlý etnografický sborník Chodsko a výsledky své sběratelské činnosti publikoval v devítidílném Chodském zpěvníku, který obsahuje více než 1400 notových

*Rodný dům Jana Bezděka, označený od roku 1930 pamětní deskou, stál v Tatárně ještě roku 1986
(z archivu města Soběslavi)*

záznamů písní a na 4000 textů. Sbírkou je ve své rozsáhlosti a úplnosti ojedinělá nejen v naší, ale i ve světové literatuře.

Roman Cíkhart se narodil v Borotíně nedaleko památné zříceniny borotínského hradu. I tato skutečnost pravděpodobně přispěla k tomu, že se stal známým regionálním historikem, pedagogem, spisovatelem a vlastivědným pracovníkem. Na učitelském ústavu studoval od roku 1903. Úzce spolupracoval s Karlem Lustigem. Práce historika Romana Cíkharta je dodnes považována za základ při bádání a práci s fakty v regionální historii. Roman Cíkhart byl autorem mnoha článků o dějinách Táborska, o historických osobách, o pověstech a vlastivědných zajímavostech, uveřejňovaných v různých listech a periodikách až do roku 1956. Kromě děl věnovaných především husitskému období a Táborsku napsal i útlou knihu k dějinám Soběslavi, první svého druhu.

František Pícha – hudební skladatel a sběratel lidových písní se narodil v nedalekém Řípci. Učitelský ústav absolvoval v roce 1912. Na počátku první světové války narukoval na rus-

kou frontu, kde byl zajat. Více jak tři roky strávil v ruských legiích. Po válce se stal Sukovým žákem. Složil celou řadu skladeb a sborových cyklů pro orchestry i sbory. Sesbíral více jak tisíc lidových písní z jižních Čech, které vyšly tiskem. Zemřel v roce 1964. Mezi zdmi učitelského ústavu strávil svá studentská léta zakončená maturitou v roce 1942 i další znamenitý místní muzikant, skladatel a pedagog Karel Blažek. Své žáky navždy opustil v roce 2009. Když procházíme seznamy všech abiturientů, najdeme v nich ještě jména spisovatelů Adámka, Strnada, Veselého, historiků Kulhánka a Lískovce, malířů Molíka a Jindry, hudebníků Sládka, Vránka, Konvalinky, Vichy, dřevorytce Bulanta, básníků Hořejše, Bodláka a mnoha dalších. Z pedagogů nelze zapomenout na Jiřího Marka (vlastním jménem Josefa Jiřího Puchweina), spisovatele, novináře, scénaristu a autora známých pražských panoptik, který ve škole působil ve čtyřicátých letech 20. století. Každý z nich zanechal stopu v místní historii a svým dílem obohatil některý kulturní či vědecký obor.

*Ulice Edvarda Beneše je dnes sídlem soběslavských škol
(pohlednice z počátku 20. století pochází ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)*

Nová školní budova Edvarda Beneše

O stavbě nové budovy měšťanských a obecních škol se mnoho mluvilo již před první světovou válkou. Místní i přespolní architekti vypracovali celou řadu lepších či méně povedených studií. Škola měla stát původně u „Hrobárny“ vedle bývalého sokolského hřiště směrem na Zvěrotice. Po první světové válce, kdy se město několik let zotavovalo z těžké poválečné krize, se k projektu nových škol Soběslavští znovu vrátili v roce 1934. Budova dívčích škol na náměstí nevyhovovala a po všech stránkách byla zastaralá pro moderní výuku. Městská rada proto rozhodla, že na veselském předměstí, proti hotelu Zvon, postaví novou školu v moderním stylu. Ještě před započítím stavby bylo roku 1935 po schválení nových zákonů rozhodnuto, že škola bude tzv. újezdni. Jejími žáky byly děti nejen ze Soběslavi, ale i z okolních vesnic. Podle nového zákona měly být náklady na stavbu rovnoměrně rozloženy mezi město, okres a stát.

Obec vykoupila tři domy na veselském předměstí v těsném sousedství Solinského močálu. Na místě původního domu č. p. 62 stávala pouze zemědělská stodola. Roku 1707 ji koupil mlynář Jan Vodička a postavil zde dům

se zahradou. Až do svého zboření mnohokrát změnil majitele. Prvním známým držitelem domu č. p. 63 byl Kubeš Pořínský. Dům vystřídal mnoho vlastníků, mezi nimiž byl například kněz Jan, rychtář Jan Čapek nebo Zachariáš Marek Markovský. Žila v něm například i rodina Lekešova, Hoffmannova, Šmídů nebo Pokorných. Nejzajímavější historii měl třetí dům, tehdy č. p. 64. Již z 15. století známe majitele Jana Petrovského. Tehdy byl v domě hostinec. V roce 1613 jej koupilo literátské bratrstvo. Na krátkou dobu připadl i záduší kostela sv. Víta. Před třicetiletou válkou žili v domě například Červenkoví, Kovářovi, Fišmejstroví, později se zde vystřídalo kolem dvaceti soběslavských rodin. Krátce po vykoupení byly všechny domy zbořeny a nenávratně vymazány z mapy města. Z území se stalo velké staveniště.

V roce 1936 byla stavba nové školní budovy zahájena podle plánů funkcionalistických architektů Františka Stalmacha a Jana Svobody z Prahy. Jejich projekty bankovních domů a veřejných institucí jsou známy po celé zemi. Stavbu provádělo na sto dělníků pod dozorem stavitelů Jiřího Maška a Bohuslava Raffla. Nejprve začali hloubit a betonovat základy, na nichž vyrůstaly první zdi. Na jaře následujícího

roku už dělníci kladli krov a střechu, do otvorů vsazovali velká okna a uvnitř zahájili práce na vnitřních rozvodech a omítkách. Obě křídla byla spojena středním traktem s moderní tělocvičnou. Truhlářské práce prováděla firma Františka Hanzala, klempířské práce Ludvík Záruba a František Veřtát, pokrývačské práce Krejčí a Špaček z Tábora, elektroinstalace Felix Špaček. Topení, obklady, sanitární techniku a vnitřní vybavení zajistily firmy z Tábora, Prahy a Kutné Hory. Dne 22. ledna 1938 byla budova bez závad zkolaudována a pojmenována po prezidentu Edvardu Benešovi, který osobně se svou choť navštívil Soběslav v roce 1937. Místa v lavicích zaujali první žáci a žákyně měšťanské újezdni školy.

Stavební charakter budovy se za války ani později příliš nezměnil. Přesto došlo v minulosti k některým úpravám. Hned v prvních letech provozu se projevilo nedostatečné založení v nejzápadnější části u Solinského močálu. Horní patro přístavby jižního křídla bylo odstraněno s terasou i zábradlím. Celé jedno podlaží, o které byla přístavba snížena, nahradila pouze odlehčená střecha. Odklánění této části budovy a vzniku dalších trhlin ve zdivu bylo opatřeními zabráněno. V padesátých letech do-

šlo k prvním větším opravám rohových částí střechy, kudy do školy zatékalo. V roce 1962 zedníci nad tělocvičnou mezi dvěma hlavními křídly přistavěli další patro a za školou dílny, které sloužily podniku Lada. V roce 1950 doznal změny i nedaleký hotel Zvon. Úpravou jeho zadní části se pro školní stravování získalo 120 míst. V roce 1971 Soběslavští stravovnu rozšířili, vybudovali šatny, sklady potravin, nové rozvody a upravili kuchyni. Školní stravovna, několikrát modernizovaná, vaří v současnosti až kolem tisíce obědů denně.

*Nové školy těsně po dokončení v roce 1938
(z archivu základní školy)*

*Nízké domky naproti hotelu Zvon ustoupily školní zástavbě
(snímek z roku 1930 pochází ze sbírky Vladimíra Dolejše)*

*Zavážení Solin krátce po dokončení nových škol
(ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)*

Německá nadvláda

Celý svět však krátce po otevření školy ovládla válka. Fašistické plány na přeměnu společnosti se nevyhnuly ani nové škole. Pojmenování z fasády budovy ihned zmizelo a jméno Edvarda Beneše bylo na všech fotografiích a pohlednicích školy začerněno. Roku 1941 upravili němečtí okupanti výuku podle svých představ. Měšťanská škola se přejmenovala na hlavní. Česká literatura se neučila, v zeměpisu se vykládalo pouze o Velkoněmecké říši a protektorátu, dějepis se přestal v roce 1942 vyučovat úplně. Patříčná pozornost se věnovala pouze výuce německého jazyka. Z obecné školy, kde se učily děti ve věku 6 - 10 let, postupovala do měšťanské školy pouze třetina z nich. Přílišná vzdělanost obyvatelstva a připomínka minulých tradic byla v tehdejší době na závadu. Němci se drželi pravdivé, ale velmi nebezpečné a zvrhlé zásady. Čím méně vzdělaný národ, tím lépe se ovládá. Vánoční prázdniny za války trvaly i více jak devadesát dní. V roce 1942 dokonce školu zabralo Hitlerjugend a zase se neučilo. I toto byly cesty, jak bránit vzdělanosti.

V Soběslavi byla německou pozorností postižena ze všech škol nejvíce měšťanská škola dívčí. Nejen tím, že se na inspekčních prohlídkách vystřídali všichni němečtí inspektoři v čele s nechvalně proslulým ministrem Emanuelem Moravcem, ale hlavně proto, že byla vybrána za školu pokusnou. Na škole se totiž začalo vyučovat matematice, zeměpisu a přírodovědě v německém jazyce. Ředitelé skládali zkoušky z němčiny za asistence gestapa. Úřadování bylo povoleno pouze v němčině. Škola měla být prototypem budoucí německé školy na českém území a příkladem postupného poněmčování českého národa. Vývoj událostí se naštěstí ubíral jiným směrem.

Temné stíny heydrichiády

Poprvé vniklo do budovy „nových škol“ gestapo ještě před atentátem na říšského protektora Reinharda Heydricha. Po povinném kurzu němčiny pro učitele se ve třídě druhý den objevily „závadné nápisy“. Vidělo je mnoho dětí, proto se případ neutajil. Gestapo chtělo vyslýchat všech čtyřicet tehdejších učitelů. Marně říkal

ředitel, že učebnu po kurzu prohlížel, a žádné nápisy tam nebyly. „To jsem mohl udělat jedině já, nebo někdo od školníků“, tvrdil gestapu. Gestapo však trvalo na svém. Před očima mužů v černých kožených pláštích byla však prokázána vina synovi školníka Jinschika, který se hlásil k německé národnosti. Ukázalo se, že ze strany gestapa šlo o připravenou provokaci. Mladému Jinschikovi se samozřejmě nic nestalo, gestapo napoprvé odjelo neuspokojeno. O nápisích na záchodech, že „Hitler je vůl“, se kromě ředitele, některých učitelů a žáků z dobrých rodin gestapo naštěstí nedozvědělo.

Dne 12. června 1942 přišlo do školy gestapo podruhé. Při vyučování zatkl řídicího učitele Václava Červenku a odborného učitele Jana Cílka. Ihned druhý den bylo na vývěsních tabulích ve městě vylepeno ohlášení, že oba pedagogové byli stanným soudem odsouzeni k smrti „pro schvalování atentátu na Heydricha“. Dne 16. června byli oba na nádvoří tábořských kasáren popravčí četou zastřeleni. Většina zaměstnanců školy i dalších pedagogů a soběslavských obyvatel byla otřesena. Škola ztratila v osobě Václava Červenky pečlivého správce a v obou mužích dobré a obětavé učitele. Nikdo však nemohl veřejně odsoudit tento krutý čin. Jenom žal zůstal v srdcích a v myslích neuvěřitelná beznaděj, mísící se se vztekem.

Soběslavský učitel Václav Červenka se stal v roce 1942 jednou z obětí heydrichiády (z kroniky Obecné dívčí školy v Soběslavi)

Na konci druhé světové války byla škola útočištěm německých uprchlíků (z archivu autora)

*Život před novými školami v polovině 20. století
(z archivu autora)*

*Pohled do školních lavic nových škol. Poznává se některý z tehdejších žáků?
(z archivu základní školy)*

Na tragédii se ale nezapomnělo. Po osvobození republiky byly okolnosti popravu soběslavských pedagogů šetřeny. Hledali se viníci, o kterých se šeptalo už za války. Do vazby byli vzati podezřelí zaměstnanci školy. Po roce vyšetřování odsoudil v květnu roku 1946 mimořádný lidový soud v Táboře učitelku Ludmilu Hejnou na patnáct let těžkého žaláře. Odsouzená pozbyla občanské cti na dobu trestu a jedna polovina jejího majetku propadla ve prospěch státu. Při líčení bylo prokázáno, že jmenovaná zavinila ztrátu svobody Václava Červenky a Jana Cílka tím, že sdělovala školníku Josefu Jinschikovi a později Leo Simmkovi, že řídící učitel Václav Červenka konal pietní slavnost za Heydricha jen pouhým přečtením

zprávy z novin a že odborný učitel Jan Cílek prohlásil, že Praha vrahy Heydricha nevydá. Ludmila Hejná se po svém trestu do Soběslavi už nikdy nevrátila.

Současně s učitelkou byl odsouzen k doživotnímu žaláři bývalý školník Josef Jinschik, který měl přímý podíl na smrti obou pedagogů a který veřejně propagoval a podporoval nacistické hnutí. Veškerý jeho majetek propadl ve prospěch státu. Hanebný čin, spáchaný v období strachu a mnohých lidských selhání i neuvěřitelných hrůz, byl potrestán. Jména obou popravených pedagogů jsou zaznamenána na pamětní desce, která byla umístěna v den čtvrtého výročí jejich mučednické smrti nejprve do vestibulu školy, později k hlavnímu schodišti.

Škola v ohni i pod vodou

Mělo se jednat o běžnou výměnu topení. Rekonstrukci topného systému z klasického na plynové v budově „nových škol“ prováděla o prázdninách roku 1994 firma DIM České Budějovice. Nikdo tehdy netušil, jak nezodpovědně byla kdysi postavena přístavba spojky nad tělocvičnou, kde se nacházely čtyři učebny. Jejich stěny, kryté heraklitem, vyplňoval vysoce hořlavý izolační materiál, který nebyl zanesen v žádných plánech. Nikdo o něm nevěděl. Namísto běžného zdíva uvnitř nenápadně a tiše tikala časovaná bomba. Právě zde v odpoledních hodinách dne 12. července 1994 pracovníci firmy napojovali nové tepelné potrubí. Při svařování od rozžhavené trubky začal doutnat vnitřek stěny. Na půdě se brzy objevil dým i plameny. Přestože pracovníci firmy se školníkem Miroslavem Anděrou okamžitě vyprázdnili více jak deset hasících přístrojů, šíření ohně bylo nezadržitelné. V plamenech se ocitla střecha nad tělocvičnou. Po dřevěných částech krovu se živel plazil na střechu severního i jižního křídla.

Ještě než se seběhly desítky zvědavců a než přispěchaly hasičské vozy, dorazil na místo štáb televize Nova. Vracel se totiž z Tučap, kde natáčel pořad o známých Havlových růžích. Nemohli přehlédnout černý dým, který se náhle objevil nad Soběslaví. Večer se o požáru soběslavské školy z televize dozvěděla celá republika. Pro její tvůrce to byla atraktivní reportáž, doslova vytvořená v přímém přenosu.

Bohužel, když se již za několik týdnů otevírala opravená škola, pracovníci stejného štábu už o běžnou reportáž tak velký zájem nejevili.

Situace ve škole byla v odpoledních hodinách horkého červencového dne dramatická. Hasičské vozy byly brzy prázdné, ale nenasytné plameny dál ukrajovaly z budovy školy. Svoje zkušenosti prokázal Jiří Bouška, zástupce ředitele sousedního gymnázia, nedávno podobně postiženého, který přesně věděl, kde jsou umístěny hydranty s tolik potřebnou vodou. Mezitím dorazila na místo ředitelka školy Blanka Vránková. Asi nikdy nezapomene na slova Jaroslava Blafky, který ji potkal v obchodě při nákupu, a přestože si vždy vykali, překotně jí sdělil: „Ředitelko, hoří ti škola!“ V několika minutách bylo kolem místa tragédie mnoho obyvatel města. Hasičům se podařilo požár lokalizovat a po několika hodinách uhasit. Poškozenou budovu především v noci střežili městští strážníci. Ještě několik dní po požáru objevovali a likvidovali doutnající učebnice.

Následky požáru byly skličující. Shořely střechy nad oběma křídly a spojkou, čtyři třídy nad tělocvičnou, sklady učebnic a pomůcek. Popelem lehl i archiv, ve kterém byly uloženy třídní knihy a výkazy z minulých let. Voda po hašení zničila tělocvičnu a poškodila některé třídy a kabinety v obou křídlech. Celá tragédie se naštěstí obešla bez zranění. Ještě téhož dne před školou začala vznikat finanční sbírka na obnovu vyhořelé školy. Peníze se v dalších týdnech soustřeďovaly v lékárně a na zvláštním bankovním kontě.

*V roce 1994 se škola ocitla v plamenech
(z archivu města Soběslavi)*

*Při povodni v roce 2002 přízemní prostory školy zaplavila řeka Lužnice
(z archivu autora)*

Za vydatné pomoci většiny učitelů školy a vojáků z Jindřichova Hradce začala likvidace následků požáru. Ze sbírky a pojistného plnění byla rychle opravena a 1. září mohl s drobnými omezeními začít nový školní rok. Topení bylo dokončeno v říjnu a plná výuka obnovena 1. ledna 1995. Požár dal podnět k přestavbě starých dílen. Za velmi krátkou dobu získala škola nový šat. Znovu se potvrdilo, jak katastrofa a mimořádná situace dokáže lidi spojit a jak dokáže odhalit lidské charaktery.

Netrvalo však dlouho a školu stihla další pohroma. Přišly prázdniny roku 2002 a s nimi katastrofální povodeň, která opět ničila. Voda z Lužnice zaplavila všechny zadní prostory školy, spodní třídy, kabinety, tělocvičnu, kotelnu. Přestože se učebnice a pomůcky stěhovaly, vzestup hladiny byl pro všechny tak nečekaně vysoký, že poslední povodňová vlna převracela regály s výpočetní technikou a dalšími pomůckami. Podlahy, zdivo, vše bylo podmáčeno. A znovu se opravovalo a opravovalo... Kromě humanitárních sbírek pokrylo podstatnou část škod pojistné plnění.

Letem světem po soběslavských školách a školkách

Připomenout úplně všechny soběslavské školy a školky by byl nelehký úkol. Nestačilo by na to pár řádků. Byly by to informace značně nepřehledné a únavné. Bouřlivé změny ve společnosti, započaté již rokem 1848, pokračující rokem 1918, 1948, 1968 i rokem sametové revoluce 1989, překotně zasahovaly i školy. V Soběslavi vznikla například škola židovská, živnostenská, pokračovací nebo škola pro polské uprchlíky. V různých kurzech pro dospělé se vyučovalo mnoha dovednostem. Na přelomu 19. a 20. století zřídili Soběslavští naproti učitelskému ústavu městskou opatrovnu, která byla předchůdkyní současných mateřských škol. Ještě v nedávných dobách byly na Pršíně jesle. Na Solinách v prostorách Hubertovy vily, postavené v konstruktivistickém stylu v roce 1930, bývala mateřská školka. Děti chodily po druhé světové válce a v období socialistické éry do školky také na Školním náměstí, do bývalé slovanské hospody na tábořském předměstí a od

*Kreslířský a modelářský kurz ze Soběslavi v roce 1907
(ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)*

*Hubertova vila postavená na Solinách v konstruktivistickém stylu byla od roku 1949 sídlem mateřské školy
(z archivu města Soběslavi)*

*Mateřská škola Lada v roce 1975
(z archivu města Soběslavi)*

roku 1965 do novostavby u Jitony. Tyto školky už dnes neexistují. Jejich místo zaujala od roku 1968 mateřská školka u kostela sv. Marka (tzv. ladovácká) a především mateřská škola Duha v Mrázkově ulici. Právě ona se v posledních letech modernizuje a přistavuje. Z původně malé panelové budovy se pod vedením Aleny Krejčové stává jedna z nejpotřebnějších městských budov s příjemnými interiéry pro předškoláky i pěkným upraveným okolím se zahradou a dopravním hřištěm.

Své místo si v Soběslavi vydobyla Lidová škola umění (dříve Hudební škola), založená v roce 1951 a mající velkou oporu v odchovancích učitelského ústavu. Původně sídlila v rodinných domech, později v budově staré radnice na náměstí a v současnosti v novostavbě na Školním náměstí. V roce 1972 byl vykoupen pro stavbu zvláštní školy dům manželů Mrázkových č. p. 55/III naproti bývalému učitelskému ústavu. Teprve v roce 1977 byla dokončena společně se školní jídelnou. U Lužnice, v místech kde stával mlýn a továrna, vzniklo střední odborné učiliště technické. V prostoru bývalé soběslavské prádelny ve Wilsonově ulici od roku 2001 sí-

dlí v nové moderní budově odborné učiliště, praktická škola a základní (dříve zvláštní) škola, která se v minulosti mnohokrát přejmenovávala a reorganizovala a která má své pobočky v Bechyňské ulici, v Komenského ulici i ve Veselí nad Lužnicí.

Dnes již neexistující mateřská školka na Školním náměstí (z archivu města Soběslavi)

Školka u Jitony v roce 1966 (z archivu města Soběslavi)

*Soběslavská hudební škola Jana Hanzla v roce 1926
(ze sbírky Borise Tjuleněva)*

*Stavba nové školní budovy v Bechyňské ulici v roce 1991
(z archivu města Soběslavi)*

*Školka Slovanka v roce 1972. Dnes zde stojí finanční úřad
(ze sbírky Václava Klímy)*

*V Mrázkově ulici dnes v těchto místech stojí panelové domy, mateřská škola Duha a křižovatka se silnicí E55
(fotografie z třicátých let 20. století pochází ze sbírky Václava Klímy)*

Mateřská škola Duha byla slavnostně otevřena v roce 1981 (fotografie z roku 1983 pochází z archivu města Soběslavi)

Jak děti ze školky hledaly strašidlo Doudlo

Že neznáte strašidlo Doudlo? Každé děcko ze školky přece ví, že to je nejmilejší strašidlo z celého širokého okolí. Už o něm byla napsána i knížka. Sídlí na Svákově a každý rok ho chodí děti z mateřské školky s jejich učitelkami hledat. Vyrazí kolem řeky ke Svákovu a pátrají po jeho úkrytu. Paní učitelky ho prý nikdy neviděly, ale děti pokaždé spatří nějakou tu stopu. Dokonce ho občas zahlédnou, jak se prodírá vysokým borůvočím a pak zmizí někde mezi stromy. A jak se strašidýlko Doudlo zabydlilo ve svákovském lese?

To bylo tak. Kdysi dávno, před mnoha a ještě více lety přišli do našeho kraje Doudlebové. Usadili se na vyvýšených místech a na nich založili osady, které dostaly jméno po svých zakladatelích. Tak jako Klen založil Klenovice, tak i Zvěrota, Kvasej, Svak a další příslušníci rodu založili nové osady kolem soutoku Lužnice a Černovického potoka. Každý si našel nový domov. Jen malé strašidýlko, které s Doudleby do kraje přišlo, nikdo ve své vesnici nechtěl. Nic totiž neumělo, ani strašit. Proto mu všichni říkali, ty ňoumo. Od svých obydlí ho vyháněli. Celé smutné se odstěhovalo mezi divoká zvířátka na okraj močálů nedalekých blat. Tam po staletí nenápadně žilo, skryto lidským zrakům. Ale nezahálelo. Od zvířátek se naučilo spoustu nových věcí. Sovy a netopýři dokonce strašidýlko naučili

strašit. Roky plynuly. Člověk se odstěhoval ze Svákovu dolů k Lužnici a založil Soběslav. Strašidýlko opustilo chladné a mlhami zahalené močály a samo obsadilo tajuplný Svákov. A už tam nikoho nepustilo. Svákovský les zůstal jenom pro něho. A protože již leccos znalo a umělo, zvířátka i lidé, kteří ho spatřili, mu už neříkali ňoumo. Ale každý má jméno, i strašidlo. Lidé ho proto pojmenovali Doudlo. Hodným lidem neškodilo, jenom se před nimi schovávalo. Kdo byl ale zlý, ten musel ve svákovském lese čekat nějaké to překvapení.

Když kdysi rakouští dělostřelci na rozkaz císařského generála pod kopec přitáhli 27 kanonů a chtěli pořádat manévry a do lesa střílet, dostali všichni obyvatelé Soběslavi strach, jak to s jejich milovaným lesem dopadne. Schylovalo se k boji mezi Svákovem a císařskými dělostřelci. Vše zachránilo strašidýlko. Když vojsko namířilo hlavně vzhůru, vylétlo z lesa 27 bílých holubic a každá z nich si sedla na jeden z kanonů. To rakouské dělostřelce úplně odzbrojilo. Generál otevřel pusu dokořán a nebyl schopen vydat ani hlásku, natož rozkaz ke střelbě. Z děl nevyšla ani jedna rána. Svákov svoji bitvu vyhrál. Malé strašidýlko Doudlo, které se dodnes skrývá před lidmi někde v borůvčí, svákovský les tehdy zachránilo. Od té doby ho děti hledají, aby mu konečně poděkovaly za záchranu jejich lesa a aby lidem odpustilo, že ho kdysi vyhnali na okraj močálů. A kdybyste ho náhodou potkali, pak mu poděkujte také.

Doudlo je nejznámější soběslavské strašidylko (reprodukce z knihy Miroslava Krejčí Strašidlo Doudlo, kresba Lucie Štamfestová, Praha 1995)

Knihovna

Školní lavice jsou nerozlučně spjaty s knihami. Mnohá svědectví dokazují, že v Soběslavi se nacházely nejstarší knihovny v kraji. Na knihy se v Soběslavi dbalo odjakživa a vždy patřily mezi cenná bohatství. I město si vedlo svou městskou knihu, o které existují nezávislé zprávy již z první poloviny 15. století. Ze stejné doby pochází i první známá soběslavská soukromá knihovna, která patřila Petru Maxantovi a byla umístěna v jeho měšťanském domě. Po Maxantově smrti se její části přemístily na faru a do školy.

Na soběslavské faře u náměstí byla druhá velká knihovna. Roku 1488 farář a měšťané do ní dokonce přivezli velké množství knih z Prahy. Ve zprávách z tehdejší doby se mluví o celé řadě cenných písemných pramenů, což

muselo představovat bohatství nesmírné ceny. Farní knihovnu však postihlo roku 1598 velké neštěstí, kdy podstatná část sbírky padla za oběť ohni, který zachvátil celou severní část náměstí a tábořské předměstí. Před plameny zachránil jenom nepatrnou část sbírky farář Job, který se při vynášení knih z hořícího domu tak popálil, že svým zraněním podlehl.

Mnoho knih měli ve svých knihovnách i soběslavští měšťané. Většinou se jednalo pouze o několik kusů, ale našli bychom i rozsáhlejší sbírky. Mezi největší patřila knihovna primátora Řehoře Smrčky. V policích a truhlách jeho domu na náměstí se podle starého inventárního seznamu nacházelo 178 knih. Náboženská orientace k českobratrské církvi určovala i obsah Smrčkovy knihovny. Ve sbírce byla díla Husova, Corvinova nebo Erasma Rotterdamského. Zastoupeny byly snad všechny žánry od zábavné literatury až po odbornou literaturu nebo cestopisy. Mezi tituly byla například kniha „Cestou z Čech do Jeruzaléma a Egypta“. Knihy byly psány česky, latinsky i německy. Většina z nich pocházela z období přelomu 16. a 17. století a byla vydána v tiskárnách Jednoty bratrské. Nejvíce jich opustilo tiskařskou dílnu Daniela Adama z Veleslavína.

O smutném osudu Rožmberské knihovny v první polovině 17. století jsme si již vyprávěli. Tragické období po Bílé hoře bylo obdobím temna i pro knihy. Přesto i v těchto časech se mezi měšťany našli milovníci knih, kteří své bohatství dokázali za třicetileté války ochránit před rabováním a ničením. Díky dochovaným záznamům se dovídáme o knihovně Šimona Truksy z roku 1620, uložené ve dvou velkých truhlách. Obsahovala například svazky Historie židovská, Práva a zřízení zemská nebo Ráj rozkošného naučení. Jednotlivé svazky si po jeho smrti půjčovali od pozůstalých i soběslavští radní, protože dobré knihy byly po dlouhou dobu velkou vzácností. I ve školách bylo knih poskrovnu. V roce 1783 se ve škole objevily při tereziánských reformách první školní učebnice pro děti a metodické knihy pro učitele. Národní obrození a především zřízení učitelského ústavu v Soběslavi znamenalo nástup lepších časů i pro knihy. Rozsáhlé debaty nad knihami vedli měšťané u Josefa Hoffmanna. V jeho domácí knihovně se denně scházeli Martin Tetinek, František Šifaur, Vanke, Skála nebo Truhlička. Do školních lavic „učiteláku“ zasedlo mnoho významných osobností, vzdělanců, studentů a s nimi přišlo do Soběslavi i obrovské množství

knih. Z podnětu Františka Lintnera, předsedy Řemeslnické besedy, vznikla v roce 1888 první čítárna. Bylo pouze otázkou času, kdy vznikne kromě školních, spolkových knihoven nebo malých čítáren i první velká veřejná knihovna.

Iniciátorem jejího vzniku se stala Řemeslnická beseda, Učitelská jednota Komenský a další místní dobročinné spolky. V jejich popředí stál tehdejší knihovník Antonín Koníř a ředitel spořitelny Bohuslav Hubert. Materiálně a finančně podporována Městskou spořitelnou a obcí poprvé otevřela svoje dveře v prosinci roku 1900. Častokrát změnila svoje sídlo. Lidé si půjčovali knihy v bývalé radnici, budově spořitelny na náměstí, v Rožmberském domě i v rodinných domech. V domě „U Vondráků“ byla dokonce i čítárna vedená soběslavskými milovníky knih Josefem Krákorou a Karlem Zaviačičem. Knihovníkem v té době byl Jaroslav Brodský. Mezi nejoblíbenější tituly už na počátku 20. století, ale i v dalších desetiletích, patřily vědeckofantastické knihy pro mládež i dospělé od Julesa Verne. V roce 1951 se knihovna stěhovala do domu „U Zeleného stromu“, kde byly svazky umístěny ve čtyřech místnostech a k dispozici byla i samostatná čítárna. V roce 1960 se z bývalého hostince naposledy stěhovala do budovy staré radnice. V prostorách, kde se kdysi vařilo pivo, činila nejdůležitější rozhodnutí soběslavských radních, a kde v letech 1949 – 1960 zasedal

Okresní soud, bylo uloženo pod dohledem Marie Kummelové a později Jiřiny Novákové tisíce knih pro děti i dospělé. Chátrající místnosti byly mnohokrát opravovány, až v letech 1992 - 1993 prošly rozsáhlejší rekonstrukcí a modernizací. V současné době má městská knihovna pod vedením knihovnice Aleny Fremrové ve svém fondu přes 30 000 knihovních jednotek a samozřejmě poskytuje i internetové služby.

Městská knihovna v blízké budoucnosti zažije ještě jedno velké stěhování. Po dokončení rekonstrukce rožmberského hradu se knihy přemístí do regálů speciálního skleněného kontejneru severního křídla. V jeho prostorách budou moci návštěvníci nejen vybírat oblíbené tituly, ale také prožívat zvláštní pocit propojení hlubokého středověku a přítomnosti, svázané všudypřítomnou elektronikou. Do rožmberského hradu se symbolicky po několika staletích vrátí duchovní poklady lidského rodu – knihy. Krásným, snad i realizovatelným snem místních milovníků knih by bylo, kdyby se do výstavních místností hradu s jeho okrouhlou věží Hláskou podařilo v budoucnu navrátit některou z cenných knih bývalé Rožmberské knihovny. Byla by to připomínka největšího soběslavského pokladu, který ač nikdy nebyl do Soběslavi umístěný, dle odkazu posledního příslušníka rožmberského rodu Petra Voka soběslavským obyvatelům právem náležel.

*Prorepublické náměstí s kostelem sv. Víta, bývalou radnicí a budovou školy
(ze sbírky Pavla Hoffmanna)*

*Radnice, městská knihovna a čítárna kolem roku 1900
(z rodinného alba p. Veselého)*

*Rekonstrukce budovy bývalé radnice a knihovny v roce 1982
(z archivu města Soběslavi)*

Přízemní prostory soběslavské Hlázky s pozoruhodnou pozdně gotickou hvězdicovou klenbou budou zpřístupněny veřejnosti (foto Luboš Tíkal 2010)

Nad nejstaršími sklepními prostory rožmberského hradu se nachází moderní knihovna (foto Luboš Tíkal 2010)

Nová městská knihovna obsahuje moderní i gotické proky
(foto Luboš Tíkal 2010)

Nosná konstrukce ve speciálním skleněném kontejneru
uvnitř hradu se zaplní regály s knihami (foto autor 2010)

Jedna ze vzácných knih původní Rožmberské knihovny z roku 1609 s ex libris Petra Voka z Rožmberka (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi, foto autor 2010)

V domě U Zeleného stromu byla v minulosti kromě hostince také městská knihovna (z archivu autora)

Jak studenti prodávali na trhu slepice

Ještě si pamatujete, jak studenti prodávali na trhu slepice? Že ne? To bylo tak. Počátkem šedesátých let minulého století byl Sovětský svaz a jeho hospodářství vzorem i pro naše školy. V tehdejší jedenáctileté škole, předchůdkyni dnešního gymnázia, vzniklo pionýrsko-svazácké hospodářství. Po „Humlových plantážích“ na učitelském ústavu za Rakouska-Uherska to byl další pokus o zapojení budoucí inteligence pod vedením ředitele Františka Soukupa do tajů zemědělské výroby. Nadšení studenti pěstovali na políčku za „Hedvou“ mák, na letišti kosili trávu na seno a v kurnících za školou, vedle mateřské školky Na Solínách, chovali slepice. A nebyly to ledajaké slepice. Po sovětském vzoru snášely prý i dvakrát denně. Jednoho dne se konala pravidelná pedagogická rada, na kterou do Soběslavi přijel tehdejší ministr školství a svérázný matematik František Kahuda. Spokojeně se posadil do připraveného křesla. Za chvíli se ale začal vrtět, jako by byl na trní, a nestačil se divit.

Slyšel samou chválu. Na velký mák, voňavé seno a slepice, které snáší dvakrát denně. Zvedl se z křesla a zaburácel: „Jsem tady ve škole, nebo v JZD!“

Hned druhý den bylo socialistické pionýrsko-svazácké hospodářství nařizením ředitele zrušeno. Mák zaroste bodlácím, trávu poseče jiný hospodář, ale co slepice? „Mohli bychom je někomu známému nabídnout,“ napadlo studenty. „To by se ale přišlo na to, že nesnáší dvakrát denně, dokonce že nesnáší vůbec,“ domýšleli nahlas. Padlo rozhodnutí. Ve čtvrtek je prodáme na trhu. Ale jak to udělat, aby se nám nerozutekly po náměstí? Došli pro radu k jednomu místnímu hospodáři. Ten jim prozradil tajemství. Ve čtvrtek chodili studenti po náměstí, točili slepicemi jako na kolotoči a hlavu jim strkali pod křídlo. Rada zabírala. Úplně zmatené slepice se ani nepohnuly. Zmatené byly nejen slepice, ale i prodávající a kupující. Ještě dlouho se ve městě i v okolí povídalo o tom, jak studenti prodávali na trhu slepice, co prý snáší dvakrát denně. Tak neslavně skončilo pionýrsko-svazácké hospodářství v Soběslavi.

Gymnázium

Naši pouť školními lavicemi zakončíme na soběslavském gymnáziu. A zcela právem. Škola, která už připravila pro vysokoškolské studium mnoho vynikajících pedagogů, vědců, lékařů nebo hudebníků, navazuje na bohaté tradice středního školství. Reálné gymnázium, které bylo pokračovatelem učitelského ústavu, se přeměnilo na jedenáctiletou školu. V roce 1968

bylo gymnázium opět obnoveno. V těsné blízkosti „nových škol“ vedle sportovního areálu začala vyrůstat typická panelová budova sedmdesátých let dvacátého století - kvádrová betonová stavba s rovnou střechou a velkým množstvím oken. Menší přízemní domky zemědělského charakteru opět padly za oběť rozvíjejícímu se školství. Starobylé veselské předměstí definitivně ztratilo svou původní tvář. Dne 31. srpna 1970 byla nová budova gymnázia slavnostně otevřena.

Pohled na Soliny kolem roku 1940. Na východním okraji o třicet let později vyrostla budova gymnázia (ze sbírek Blatského muzea v Soběslavi)

Zahájení Výstavy jižních Čech v roce 1950. Po levé straně namísto nízkých domků dnes stojí gymnázium (z archivu města Soběslavi)

Už po několika letech se ukázalo, že prostory budou pro velký zájem o výuku nedostatečné. Proto roku 1985 došlo podle projektu architekta Oldřicha Drahovzala k přístavbě budovy a jejímu rozšíření. Stavební práce však poznamenala mimořádná událost. Během odpolední výuky, kdy se v budově nacházelo několik desítek studentů, došlo v mrazivém lednovém odpoledni neopatrností dělníků ke vzniku požáru. Jiskry odletující při svařování byly příčinou dramatických událostí, které následovaly. Na schodišti, spojujícím novou a starou budovu, vyšlehly plameny ze slámy, jež měla chránit vodovodní potrubí před zmrznutím a prasknutím. Do prostoru chodeb se začal šířit neproniknutelný a štiplavý dým. Vzplály oděvy studentů uložené v provizorních šatnách. Studenti i učitelé byli za dramatických okolností evakuováni. Schody se nedaly použít. Někteří dokonce opouštěli budovu okny ve vyšších patrech po provazovém žebříku za pomoci hasičů. Následky požáru mohly být katastrofální. Při požáru se vzňaly hadice od plynových bomb a plameny se po nich plazily směrem ke střeše,

kde byly tlakové nádoby napojeny. Naštěstí si nebezpečné situace všiml místní hasič Jiří Šustr a rychlým zásahem bylo zabráněno daleko větší tragédii.

Řediteli školy Oldřichu Bendovi a jeho zástupci Jiřímu Bouškovi, který bydlel od školy co by kamenem dohodil, nastaly krušné chvíle. Přesto byly následky požáru rychle odstraněny. Po několika dnech usilovné práce učitelé výuku obnovili. Panelová přístavba byla nakonec úspěšně dokončena. Novostavba však obsahovala některé architektonické zvláštnosti a prvky, které nikdy neplnily svou funkci. Nedokončené slunolamy na jižní stěně byly více jak dvacet let pro studenty, obyvatele města a jeho návštěvníky spíše záhadou než přirozenou součástí budovy.

V roce 2009 prošlo gymnázium rozsáhlou rekonstrukcí z finančních prostředků Evropské unie a Krajského úřadu v Českých Budějovicích. Celkovým nákladem dvanáct milionů korun byla vyměněna všechna původní okna, zateplen obvodový plášť a přistavěna valbová střecha. Socialistický ráz panelové budovy se

*Původní podoba budovy gymnázia na fotografii z roku 1983
(z archivu gymnázia)*

*Přístaoba gymnázia v roce 1985
(z archivu města Soběslavi)*

k nepoznání změnil. Studenti zahájili výuku v důstojném prostředí přirozeně zapadajícím do areálu sportovních a školních budov. Zmizely i záhadné slunolamy. Přesto se na budově objevil nový prvek. Na začátku stavby se zjistilo, že v dutinách panelů v horním patře sídlí zákonem chráněná rorýsi obecní. Práce byly na severní straně pozastaveny. Původní dutiny nahradily po dohánění ptactva speciální budky zapuštěné pod římsou do nové fasády. A protože zavírání vletových otvorů je ovládáno elektricky z vnitřku školy, s nadsázkou se po Soběslavi říká, že místní rorýsi získali nejmodernější bydlení v Čechách. Až čas ukáže, kolik jedinců se v novém domově skutečně zabydlí.

V současné době se v budově připravuje na náročné vysokoškolské studium tři sta studentů z celého okresu v klasických či odborných učebnách fyziky, chemie nebo například výtvarné výchovy. Dlouholetý ředitel Vojtěch Kadlčík vytvořil za více jak třicet let svého působení školu, která má zvučné jméno v širokém okolí. Mnoho zdejších studentů vykonává náročné, odborné a vážené funkce nejen v České republice, ale i v zahraničí. V lavicích gymnázia sedával například světoznámý operní pěvec

Vratislav Kříž, bývalý ministr zemědělství Jan Mládek nebo světová a evropská šampionka ve sjezdu na divoké vodě Lenka Lagnerová. Za katedrami se vystřídaly desítky pedagogů, mezi nimiž byl například známý soběslavský malíř Jiří Stejskal. Na českou mentalitu si ve zdejších učebnách zvykali i studenti z Ecuadoru, USA, Thajvanu nebo Thajska. Nelehko se učitelé učili hláskovat jména studentů Rushtasomboon Nontapat nebo Maria Fernanda Buendia Gutierrez.

Soběslavské gymnázium důstojně navázalo na duchovní odkaz Petra Voka. Před téměř čtyřmi sty lety se jej Soběslavským ještě nepodařilo naplnit. Dnes je však gymnázium nedílnou součástí života ve městě. Života, který nám dává jistotu, že největší bohatství lidstva nespočívá ve zlatých pokladech, v několikamístných sumách uložených v bankovních domech, v tisících hektarech půdy zastavěných paláci nebo přepychovými domy. To nejcennější bohatství se ukrývá v nitru člověka. V jeho schopnosti učit se, chtít se učit a svoje získané znalosti, zkušenosti a myšlenky předávat dalším generacím. Jedině vzdělání může být předpokladem pro rozvoj města, země, společnosti, lidstva ...

*Soběslavské gymnázium navázalo na duchovní odkaz Petra Voka z Rožmberka
(foto autor 2009)*